

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ПРОТИДІЯ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ В УКРАЇНІ»

кваліфікаційна робота
здобувача освітнього ступеня
«магістр»

РОДЕ Віталій Юрійович
2 курсу денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
ОПП «Фінансова розвідка»

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ГОРБАН Ірина Михайлівна

Рецензент
Кандидат економічних наук, доцент
КРІЛЬ Ярослава Ярославівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

»____» _____ 202_ р., протокол № _____
завідувач кафедри фінансів та обліку,

(підпис)

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

РОДЕ В. Ю. Протидія фінансовому шахрайству в Україні. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2022.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ та надання практичних рекомендацій щодо протидії фінансовому шахрайству в Україні. Розглянуто теоретичні основи фінансового шахрайства. Визначено особливості організації боротьби з фінансовим шахрайством. Проаналізовано нормативно-правову базу щодо детінізації економіки України. Здійснено основні шляхи боротьби з фінансовим шахрайством. Виділено основні напрямки організації протидії фінансовому шахрайству в Україні.

Ключові слова: фінансове шахрайство, протидія фінансовому шахрайству, фінансові показники, організація боротьби з шахрайством, зарубіжний досвід

ANNOTATION

RODE V. Y. Countering financial fraud in Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2022.

Qualification work is devoted to the study of theoretical foundations and practical recommendations for de-shadowing of Ukraine's economy in the context of globalization. The theoretical bases of research of de-shadowing of economy in the conditions of globalization are considered. The impact of globalization on the country's economy is determined. The normative-legal base on de-shadowing of Ukraine's economy is analyzed. An analytical assessment of the interdependence of the shadow economy and indicators of globalization has been made. The influence of the shadow economy on the sustainable economic development of Ukraine in the conditions of globalization is proved. The strategic priorities of de-shadowing of Ukraine's economy in the conditions of globalization are determined.

Key words: financial fraud, counteraction to financial fraud, financial performance, anti-fraud organization, foreign experience.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА.....	8
1.1. Теоретичні аспекти фінансового шахрайства.....	8
1.2. Основні види фінансового шахрайства.....	12
1.3. Основні заходи протидії фінансовому шахрайству.....	17
Висновки до розділу.....	22
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З ФІНАНСОВИМ ШАХРАЙСТВОМ.....	24
2.1. Методи боротьби з фінансовим шахрайством в Україні.....	24
2.2. Аналіз фінансового шахрайства в Україні.....	31
Висновки до розділу.....	38
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ШЛЯХИ БОРОТЬБИ З ФІНАНСОВИМ ШАХРАЙСТВОМ В УКРАЇНІ.....	39
3.1. Зарубіжний досвід організації боротьби з фінансовим шахрайством.	39
3.2. Основні проблеми протидії фінансовому шахрайству в Україні.....	43
3.3. Основні напрямки організації боротьби з фінансовим шахрайством в Україні.....	48
Висновки до розділу.....	53
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми. Вже не один рік однією з найбільш актуальних та нагальних загальнонаціональних цілей нашої країни є отримання права на повноцінне членство в Європейському Союзі, що, в свою чергу, стане потужним стимулом для іноземних інвесторів та кредиторів. Привабливість нашої країни в інвестиційному плані та потенційні вигоди від залучення нових інвесторів є непростим завданням та вимагає дотримання прозорості функціонування українських товаровиробників. Фінансове шахрайство на сьогоднішній день виступає серйозним викликом та загрозою для гармонійного розвитку вітчизняних підприємств та української економіки. Існування будь-яких ознак фінансового шахрайства в системі українських підприємств може призвести до втрати інвестиційної привабливості та зниження ефективності функціонування української підприємств на міжнародному ринку. Протидіяти такій ситуації можливо лише за умови ефективного вивчення усіх аспектів та особливостей фінансового шахрайства в системі українського підприємництва. З огляду на це, питання протидії фінансовому шахрайству в нашій державі є особливо актуальним.

Проблемі протидії фінансовому шахрайству присвячені праці значної кількості науковців у всьому світі. Вагомий внесок зробили наукові праці таких учених як: А.І. Алгазін, Ф.Ф. Бутинець, К.В. Безверхний, М.С. Н.Ф. Галагуза, Жилкіна, О.В. Курман, В.Р. Мойсик, О.Л. Мусієнко, Н.М. Проскурін, М.С. Пушкар, В.Л. Пластун, В.С. Рудницький, О.В. Царенко, С.С. Чернявський та інших.

Метою кваліфікаційної роботи є розкриття організації боротьби з фінансовим шахрайством в Україні на основі застосування системи теоретичних знань і практичних навичок, здобутих у процесі навчання за освітньою програмою «Фінансова розвідка».

Відповідно до поставленої мети, необхідно вирішити наступні **завдання:**

- визначити сутність фінансового шахрайства;
- охарактеризувати основні види фінансового шахрайства;
- відобразити основні заходи протидії фінансовому шахрайству;
- охарактеризувати основні методи боротьби з фінансовим шахрайством в Україні;
- проаналізувати стан фінансового шахрайства в Україні;
- провести оцінку протидії фінансову шахрайству;
- дослідити зарубіжний досвід організації боротьби з фінансовим шахрайством;
- визначити основні проблеми та шляхи протидії фінансовому шахрайству в Україні.

Об’єктом дослідження є фінансове шахрайство в Україні.

Предметом дослідження є оцінка небезпек та загроз фінансового шахрайства та основні напрямки боротьби з фінансовим шахрайством в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Серед них варто виокремити такі: історичний; методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, метод порівняння, інструментарій економетричного аналізу, задля наочного подання результатів дослідження застосовано графічний і табличний методи, а методи наукового абстрагування, узагальнення й конкретизації використано для формулювання наукових тверджень і висновків.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові акти України; аналітичні й статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Інтернет-публікації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що рекомендації, отримані в результаті дослідження можуть бути використані суб’єктами підприємництва при розробці заходів боротьби з фінансовим шахрайства.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі роботи розкрито сутність фінансового шахрайства; виділено основні види фінансового шахрайства; охарактеризовано основні заходи протидії фінансовому шахрайству.

У другому розділі роботи охарактеризовано основні методи боротьби з фінансовим шахрайством; проаналізовано стан фінансового шахрайства в Україні; здійснено оцінку протидії фінансовому шахрайству в Україні.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи досліджено зарубіжний досвід організації боротьби з фінансовим шахрайством; виділено основні проблеми протидії фінансовому шахрайству в Україні; виокремлено основні напрямки удосконалення організації боротьби з фінансовим шахрайством в Україні.

Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 61 сторінок, основний обсяг 52 сторінки. Матеріали кваліфікаційної роботи містять 4 таблиці, 17 рисунків. Список використаних джерел налічує 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА

1.1. Теоретичні аспекти фінансового шахрайства

За останній десятиліття сутність фінансів трансформувалась із специфічного інструменту реалізації економічних процесів на потужний механізм розвитку суспільства, ставши при цьому незалежним сегментом економічної системи з значним потенціалом. Посилене використання інноваційних інформаційних технологій, зокрема поширення безготівкової форми розрахунків зумовило посилення проявів фінансового шахрайства як у фінансовій сфері нашої країни, так і в світовій фінансовій системі. На думку більшості фінансових аналітиків, у зону ризику фінансового шахрайства на сьогоднішній день потрапили практично всі сфери суспільного життя. З огляду на це, посилення ролі фінансів у нашому повсякденному житті дало значних поштовх до дослідження такого загрозливого явища для сучасних економік як фінансового шахрайства.

З огляду на те, що сам термін «фінансове шахрайство» з кожним днем лише набирає своєї актуальності для наукової спільноти, та в той же час активно обговорюється в засобах масової інформації, важливим буде визначити сутнісні складові та зміст даного терміну.

Згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови, поняття «шахрайство» слід трактувати як процес як заволодіння індивідуальним майном громадян або набуття права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [23]. Відповідно до трактування Кримінального кодексу України, а саме статті 190, поняття «шахрайство» визначається як злочин проти власності, який здійснюється через “заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою”. Таким чином, в цьому трактуванні акцент

ставиться саме на методах щодо отримання незаконного права заволодіти чужими матеріальними ресурсами, зокрема на обмані та зловживанні чужою довірою. З огляду на це, ми можемо сказати, що саме вищезгадані ознаки дають можливість диференціювати шахрайство від інших злочинів щодо чужої власності. При чому варто також зазначити, що ключової відмінною ознакою шахрайства є те, що при цьому відбувається виключно добровільна передача майна чи майнових прав від потерпілого до шахрая [23].

На думку вітчизняного вченого С.С. Чернявського [63], існуючі визначення поняття «шахрайства» є неповними, так як на сьогоднішній день всі ознаки, які визначені як специфічні виключно до шахрайства.

На думку Г. Матусовського [39], до основних видів шахрайства слід зараховувати такі протиправні дії як фіктивне підприємництво та фіктивне банкрутство.

Як зазначає О. Л. Мусієнко [40] шахрайство можуть розглядати як так званий «білокомірцевий злочин», що передбачає злочин який був скоєний респектабельною персоною. На це, також, підтверджує і Е. Сатерленд [64], який також акцентує увагу, та тому, що такі злочини вчиняють ті люди, які займають доволі високе становище в соціумі і при виконанні перших службових обов'язків.

Міжнародна аудиторська компанія «Price waterhouse Coopers» трактує шахрайство як навмисний обман з метою розкрадання грошових коштів, майна або законних прав. Асоціація сертифікованих фахівців з розслідування шахрайства (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE) фіксує визначення шахрайства в організаціях як «використання службового становища з метою особистого збагачення шляхом навмисного неналежного використання або зловживання ресурсами й активами організації-роботодавця». Конвенція щодо захисту фінансових інтересів Європейських співтовариств виокремлює шахрайство щодо видатків та доходів бюджету ЄС, маючи на увазі навмисне допущення порушень, які призвели до незаконного використання коштів та незабезпечення їх збереження, що

спричинило втрату цих ресурсів, або ж порушення, що призвели до зменшення доходів бюджету ЄС [67].

Український вчений-економіст С.П.Чорнуцький у своїх роботах навів більш деталізоване визначення даного поняття, зауважуючи що даний термін описує втрачені для ЄС фінансові ресурси чи майбутні прибутки, які виникли внаслідок реалізації протиправних дій або у випадку бездіяльності посадових осіб, що призвела до отримання останніми чи третіми особами протиправної вигоди [62-64].

На думку О.Г. Карповича, поняття «фінансове шахрайство» слід розглядати більш ширше. На думку цього вченого термін «фінансове шахрайство» слід трактувати як певні дії в системі грошового обігу, які мають ознаки обману, зловживань існуючими повноваженнями, підробленням інформації, використання грошових коштів державного та громадського призначення в особистих інтересах або з метою прибутку, отримання прибутку від операцій з несплатою податків, фальсифікації та підроблення фінансової документації, а також отримання незаконних прибутків від проведення фінансових операцій за незаконно знижених відсотків за операцій по кредитуванню.

Кримінальний кодекс України (стаття 222) оперує поняттям «шахрайство з фінансовими ресурсами», яке визначає як «надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків» [23]. Варто також зазначити, що вищевказане визначення поняття «фінансового шахрайства» може охопити лише ті протиправні дії, що стосуються державних фінансових ресурсів чи суб'єктів господарювання, при цьому не враховуючи такі важливі незаконні дії як шахрайські дії щодо фінансові ресурси пересічних громадян та специфічні шахрайські дії, такі як корупція, протиправне привласнення чужого майна, хабарництво, викрадення персональної інформації для подальшого отримання незаконного прибутку та інші.

О. В. Бура та І.І. Добровольська дають визначення фінансовому шахрайству як «виду економічного шахрайства, спрямованого на розкрадання чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом обману або зловживання довірою в сфері відносин з формування, розподілу і використання фінансових ресурсів суб'єктів економічних відносин» [3].

З огляду на це, проаналізувавши наукових доробок вітчизняних та зарубіжних вчених, ми можемо сформулювати власне визначення поняття «фінансове шахрайство». На нашу думку, даний термін слід трактувати як сукупність економічних відносин, які провадяться фізичними чи юридичними особами в процесі використання, розподілу чи накопичення фінансових ресурсів, шляхом умисної реалізації обманних дій, зловживанні довірою чи службовими вигодами, з метою отримання економічної та інших видів вигод. Як окремо існуюче явище, фінансове шахрайство може бути представлене як забезпечення грошових потоків між суб'єктами фінансових відносин (шахраєм та жертвою), в результаті чого шахрай отримує фінансові вигоди, а жертва – збитки від реалізованих шахрайських дій. Варто також зазначити, що піз час дослідження сутності фінансового шахрайства, важлими є врахування того факту, що воно має три змістовні підґрунтя: нормативно-правове, психологічне та економічне.

Слід зазначити, що первинним підґрунтям для утворення та поступового розширення шахрайських схем, в першу чергу, є психологічні чинники, на яких і тримається цей вид обману. Тривалий період часу в економічній теорії (особливо у неокласичній) на першу місці стояли положення про раціональний характер економічної поведінки людини, оскільки саме завдяки її інтелекту, розуму та раціональним діям досягалися вагомі успіхи в економічному розвитку. Поступово з розвитком економічного напрямку інституціоналізму принцип раціональності в економічній поведінці людини уже не вважався абсолютним, відтак представники інституціональної теорії (Т. Веблен, Дж. Гобсон, Д. Коммонс, У. Мітчелл, Д. Норт, Дж. Ходжсон) наголошували на ірраціональному

характері людської поведінки, у тому числі й у сфері економіки та фінансів. Яскравим прикладом цього тезису сьогодні є сучасна економічна практика [21].

З огляду на це, ми можемо стверджувати, що саме невиправдана довіра, бажання швидкого збагачення та низький рівень фінансової грамотності громадян є базовими чинниками, які на дають можливості вирішити проблему фінансового шахрайства навіть у найбільш розвинених країнах світу

Проекти фінансового шахрайства включають в собі і економічне підґрунтя. Можна побачити на сучасній практиці, що кількість такого роду проектів лише зростає в умовах економічних криз, адже нестабільна фінансова ситуація в державі призводить до масового банкрутства банків, закриття багатьох підприємств, втрати довіри до традиційних видів інвестування, можливості вберегти та заробити гроші. Саме в такій нестабільній і навіть критичній ситуації, кожна так звана «фінансова авантюра» може бути виходом з тієї кризи і тому, люди немислюючись, спокушаються на легкі способи отримання заробітку.

Фінансове шахрайство – це злочинна діяльність. Для вчинення фінансового шахрайства необхідно вчинити цілий комплекс дій, як легальних, так і протиправних. Такі злочини досить часто супроводжуються підробленням необхідної документації, викраденням приватної інформації, підкупом службових осіб.

1.2. Основні види фінансового шахрайства

Фінансове шахрайство представляє собою комплексний, ретельно приховуваний процес, під час якого відбувається поступове ураження фінансової безпеки підприємства та держави загалом. Фінансове шахрайство має широкий спектр проявів, які можуть виникнути в процесі фінансово-господарської діяльності підприємств, що знаходяться в нерозривному

зв'язку з появою загроз, ризиків та небезпек. Незважаючи на це, питання класифікації фінансового шахрайства в Україні досі залишається не повністю розкритим.

Класифікація фінансового шахрайства повинна передбачає розгляд елементів фінансового шахрайства та його проявів в цілості досліджуваного явища [52]. На сьогоднішній день існує велика кількість класифікаційних груп фінансового шахрайства (рис.1.1).

На сьогоднішній день фінансове шахрайство умовно можна поділити на шість типів.

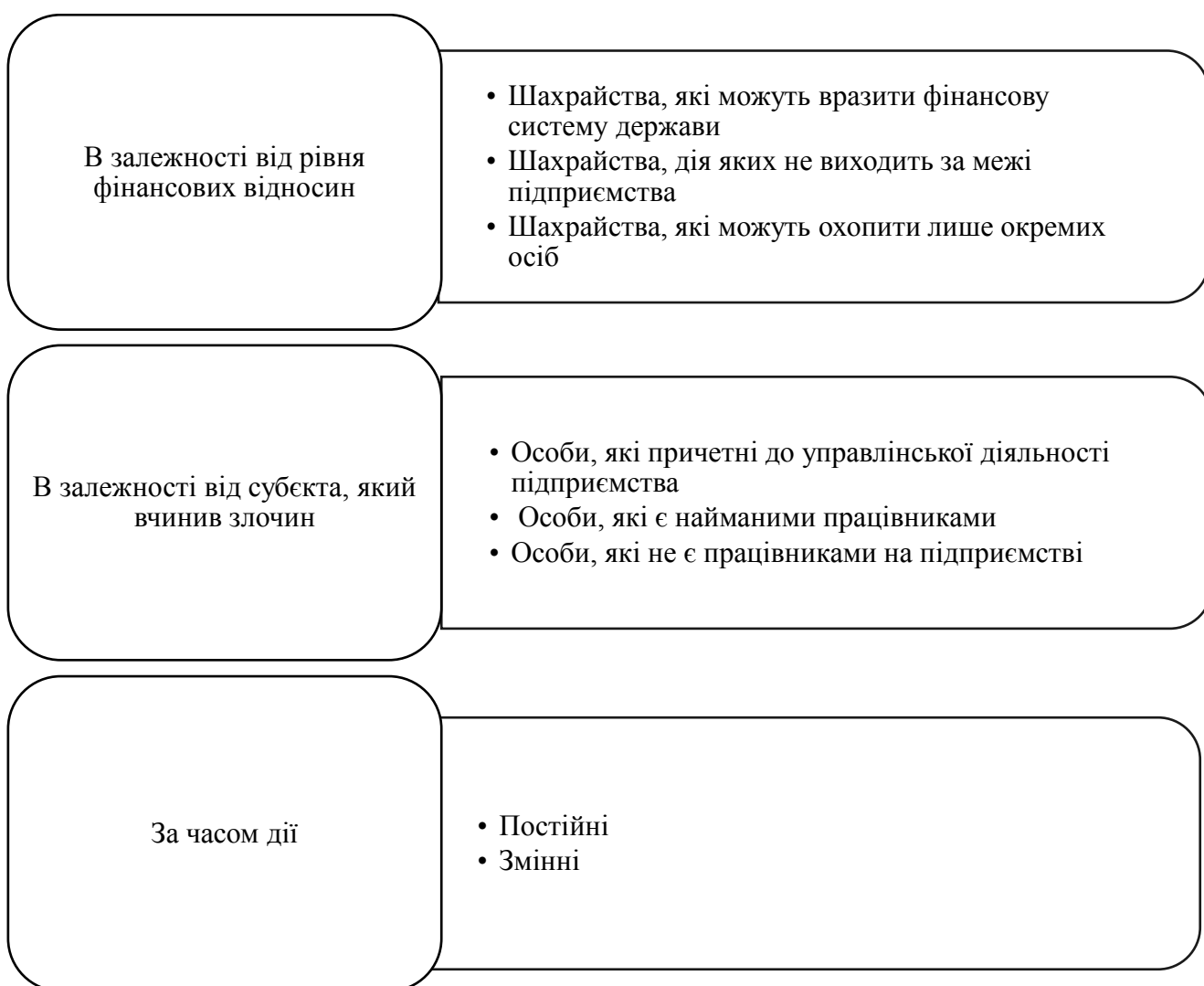

Рис 1.1. Базова класифікація фінансового шахрайства

Сформовано автором на основі джерела [2]

Згідно першого типу, фінансове шахрайство здійснюється найманим працівником на підприємстві. Під час таких шахрайських дій, працівник у

незаконний спосіб таємно привласнює майнові або фінансові ресурси підприємства. Дані дії можуть реалізовуватись безпосередньо працівником, або в опосередкований спосіб, коли шахрайські операції відбуваються за допомогою сторонніх осіб.

Другий тип передбачає вчинення шахрайських дій з боку керівників або менеджерів. Воно відрізняється від інших типів як становищем шахраїв, так і способами обману. У загальному вигляді шахрайство з боку менеджерів є обманом, що здійснюють керівники вищої та середньої ланок фірми шляхом маніпуляцій з фінансовою звітністю (перекручення даних щодо доходності та дебіторської заборгованості, спотворення даних щодо фінансового стану компаній з метою представити його у кращому ніж є насправді стані).

Третій тип даної класифікації є дотичний до другого. Відповідно до цього типу шахрайські дії відбуваються в сфері інвестицій, зокрема інвестора вводять в оману, пропонуючи йому вкласти певні інвестиції в проекти, які в майбутньому виявляться абсолютно неприбутковими, або не існуватимуть в реальності. Дотичність цього типу до попереднього полягає в тому, що зазвичай даний тип шахрайства відбувається керівним складом підприємства.

Четвертий тип фінансового шахрайства характеризує шахрайство з боку постачальників. Варто зазначити, що протягом останніх років відмічається збільшення шахрайських дій, які пов'язані з військовими замовленнями, закупівлями з державного бюджету, а також участі у державних тендерах. З огляду на це, прийнято виділяти наступні типи шахрайства: у формі діяльності постачальників; у формі спільних дій постачальника та замовника.

П'ятий тип фінансового шахрайства представляє собою неправомірну діяльність замовників та клієнтів. В переважній більшості до даного типу шахрайства прийнято включати невиплату фінансів за надані товари та послугу або ж надання сировини невідповідної якості чи за неадекватну ціну.

Шостий тип фінансового шахрайства представлений неправомірними діями, які не можна включити ні в один з вищказаних типів, але які володіють усіма специфічними характеристиками та особливостями фінансового шахрайства та в результаті яких шахраї мають на меті заволодіти фінансовими чи майновими ресурсами підприємства.

При класифікації фінансового шахрайства слід дотримуватись шести послідовних кроків [41]:

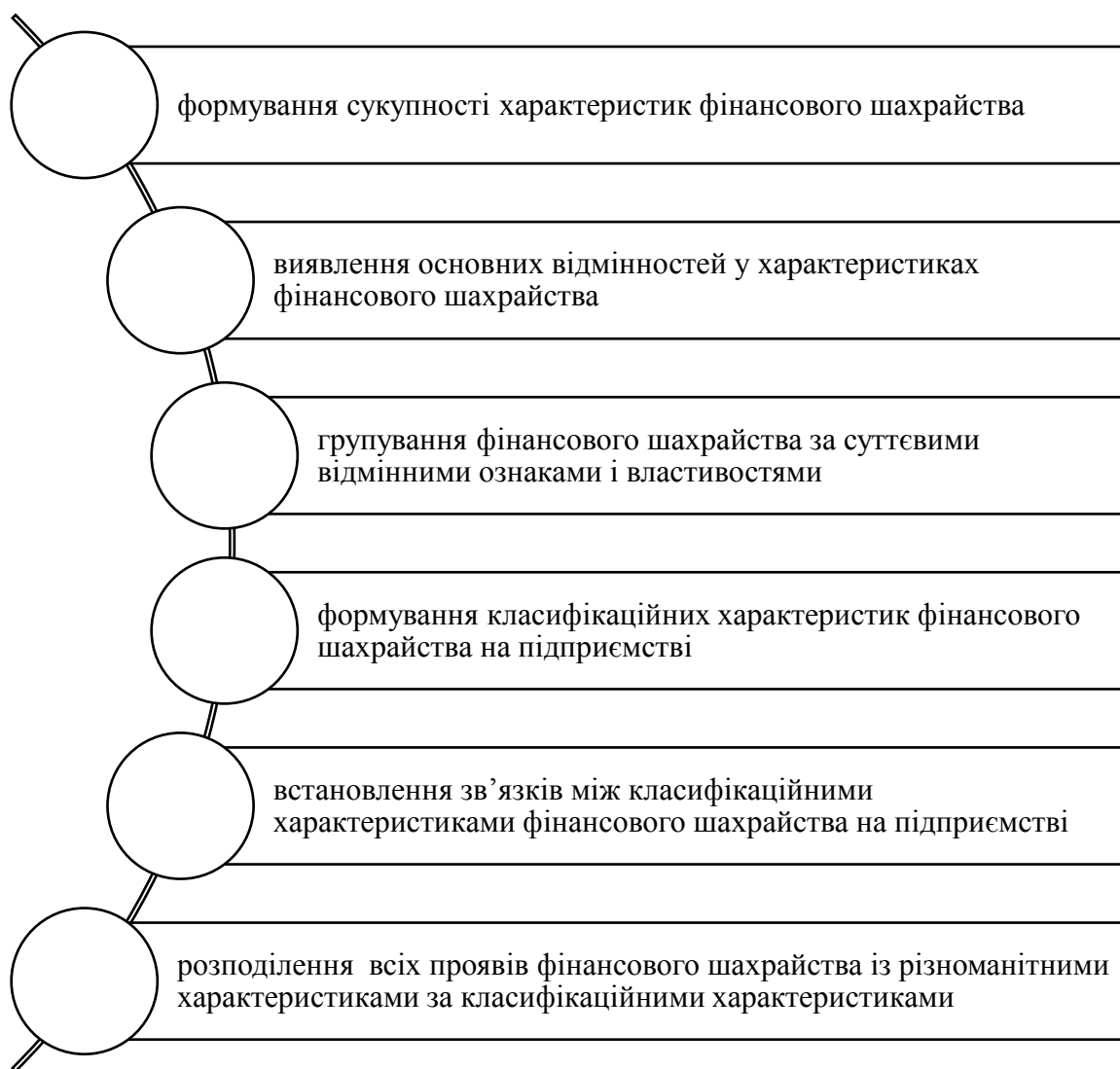

Рис. 1.2. Основні кроки щодо класифікації фінансового шахрайства

Сформовано автором на основі джерела [41]

В таб 1.1. наведено основні сутнісні характеристики класифікаційних ознак фінансового шахрайства в нашій державі.

Характеристика фінансового шахрайства в Україні

Ознака	Характеристика
Причина виявлення	Фінансове шахрайство, яке виникає внаслідок дії зовнішніх чи внутрішніх факторів середовища
Середовище діяльності	Фінансове шахрайство, яке виникає внаслідок маніпуляцій всередині чи ззовні підприємства
Ступінь охоплення	Системне чи локальне фінансове шахрайство
Сфера виникнення	Фінансове шахрайство, яке виникає в адміністративній, управлінській чи виробничій сфері підприємства
За способом привласнення	Фінансове шахрайство, яке передбачає безпосереднє захоплення фінансових ресурсів; фінансове шахрайство, яке передбачає набуття прав на користування фінансовими ресурсами; фінансове шахрайство, яке передбачає уникнення погашення фінансових зобов'язань
За кількістю учасників	Фінансове шахрайство за участі одного або двох осіб; фінансове шахрайство за участі групи осіб
За причетністю осіб	Фінансове шахрайство, яке вчинене керівництвом, працівниками адміністративного відділу, робітниками виробництва та іншими
Новизна виконання	Піонерне фінансове шахрайство (вперше здійснено) та системне фінансове шахрайство
Механізм впливу	Фінансове шахрайство, яке впливає на техніко-технологічну сферу та адміністративно-управлінську сферу
За місцем здійснення	Фінансове шахрайство, яке виникло безпосередньо на конкретній території або на підприємстві, та таке, яке є віддалене від нього, але чинить свій безпосередній чи непрямий вплив на нього
Періодичність реалізації	Одноразове фінансове шахрайство; багаторазове фінансове шахрайство; постійно діюче фінансове шахрайство
За рівнем корисності	Діяльність фінансового шахрайства спрямована на користь керівнику, працівнику, клієнту підприємства чи сторонньої особи
Рівень реалізації	Частково реалізоване фінансове шахрайство; реалізоване; призупинене
Можливість виявлення	Виявлене чи невиявлене фінансове шахрайство
За спрямованістю наслідків	Фінансове шахрайство зумовлює зменшення доходів; фінансове шахрайство зумовлює збільшення прибутків окремих осіб, або групи осіб
Характер реалізації наслідків	Фінансове шахрайство з миттєвими наслідками; фінансове шахрайство з наслідками, які виникають через певний проміжок часу
За формою прояву	Приховане фінансове шахрайство; частково приховане; неприховане
Рівень небезпеки,	Фінансове шахрайство, яке є потенційно небезпечне; фінансове шахрайство, яке може зумовити негайне порушення роботи; фінансове шахрайство, яке є несумісне з подальшим функціонуванням тої чи іншої установи

Сформовано автором на основі джерела [32]

За критерієм «новизна виконання», на сьогоднішній день виділяють наступні види фінансового шахрайства: піонерне та вперше реалізоване. Якщо диференціювати ці два поняття, то тут ключовою відмінністю є те, що піонерне шахрайство відбувається виключно в тих сферах функціонування

підприємства, які тільки розпочинають свою діяльність, в той час як вперше реалізоване фінансове шахрайство представляє собою якісно новий вид фінансового шахрайства який досі не був реалізованих на теренах окремої держави [21].

Відповідно до ознаки «місце здійснення», фінансове шахрайство може буде реалізоване віддалено. Зміст такого фінансового шахрайства полягає в тому, що на сьогоднішній день великий спектр функціональної діяльності здійснюється за допомогою комп'ютерних технологій, а також інноваційного програмного забезпечення, яке дає можливість виконувати найголовніші торгові операції без прямого залучення працівників підприємства. За таких умов небезпека заволодіння зловмисниками фінансових ресурсів як підприємства, так і його клієнтів, стає надзвичайно поширеним явищем. Такі види протиправних дій можуть реалізуватись незалежно від фактичного георгафічного розташування підприємства.

Варто також зазначити, що фінансове шахрайство, яке реалізується на підприємстві володіє значним ступенем прихованості. Окрім того, безпосередня реалізація протиправних дій може здійснюватись особами, які за своїми медичними протипоказами не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності чи взагалі не є осудними.

1.3. Основні заходи протидії фінансовому шахрайству

В умовах сьогодення, кожна країна, незалежно від рівня розвитку її економічної системи, піддається значним негативними впливам від фінансового шахрайства. З огляду на це, питання протекції та превенції від цього виду шахрайства є надзвичайно актуальною. За останні роки, в нашій державі відбулись значні соціально-економічні зрушення та реформації, що були направлені на формування системи ефективної протидії корупційної діяльності та шахрайським діям. З огляду на це, ключовим завданням в системі протидії фінансовому шахрайству в нашій державі є формування

об'єктивної оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища, внутрішніх небезпек, викликів та загроз, які в найбільшій мірі збільшують ймовірність виникнення даних негативних явищ [37].

На сьогоднішній день прийнято виділяти ряд базових чинників, які стимулюють кадровий склад підприємства реалізовувати шахрайські дії: існування потенційної можливості, тиск на зовнішніх та внутрішніх чинників впливу та можливість виправдання перед собою та відповідальними особами власний протиправний вчинок [22].

Для превенції випадків фінансового шахрайства на підприємстві, керівному складу підприємства необхідно в максимальній мірі мінімізувати чинники, що стимулюють кадровий склад підприємства реалізовувати шахрайські дії. При цьому важливим є звернути увагу на покращення ефективності діяльності системи внутрішнього моніторингу для подальшої превенції здійснення протиправних дій.

При цьому не слід оминати увагою наслідкові ефекти від елімінації даних чинників, такі є тиск та самовиправдання, що є складним завданням для відповідальних осіб, так як робота в цих питаннях є в рази складніша, а результаті діяльності надзвичайно важко оцінити та виміряти ефективність.

Основним і найбільш істотним видом зловживань є шахрайство, яке реалізується шляхом [1-3]:

- незаконного привласнення активів, до якого належать розкрадання і неправильне використання активів організації (приховування і привласнення надходжень виручки, розкрадання матеріальних запасів, шахрайство, пов'язане з розрахунками по заробітній платі);

- шахрайство з фінансовою документацією, за допомогою якою можливо реалізувати фальсифікацію фінансової документації, спотворення базової фінансової інформації підприємства для того, щоб ввести в оману потенційних та вже існуючих клієнтів, з метою збільшення рівня прибутку та зменшення витрат.

Створення, забезпечення та постійне вдосконалення системи та програмного забезпечення з превенції та елімінації фактів фінансового шахрайства в фінансовій сфері на сьогоднішній день виступає одним з ключових обов'язків відповідальних посадових осіб чи спеціалізованих відділів на підприємстві

Політика управління організації повинна переслідувати насамперед мету запровадження такого підходу, який би зменшив тиск зовнішніх обставин, можливості для здійснення зловживань і знаходження самовиправдань.

При цьому вкрай важливо, щоб передбачені єдиною комплексною програмою норми, правила, стандарти і рекомендації були обов'язковими для виконання та застосування на практиці всіма співробітниками й керівництвом організації [19].

На рис.1.3. зображені основні умови, які підприємство повинно дотримуватись для створення гармонійної атмосфери прозорості та відкритості.

Усунення можливостей для здійснення фінансового шахрайства є важливим напрямом попередження протиправних дій та включає в себе п'ять основних способів [47]:

- формування дієвої системи внутрішнього моніторингу, що виступатиме основою для створення на підприємстві атмосфери тотального моніторингу та формування найбільш дієвих методів, які б сприяли створенню превентивних та елімінаційних механізмів фактів зловживань та формування у кадрового складу підприємства усвідомлення факту, що їхня діяльність знаходиться під постійним контролем та наглядом;

Рис.1.3 Основні умови, які підприємство повинно дотримуватись для створення гармонійної атмосфери прозорості та відкритості

Сформовано автором на основі джерела [47]

– повноцінна інформатизація всіх клієнтів та партнерів підприємства щодо офіційної політики підприємства у ставленні до фактів фінансового шахрайства та посадових зловживань, що у висновки зумовить формування думки клієнтів та партнерів підприємства про категорично негативне ставлення менеджменту підприємства щодо фактів фінансового шахрайства, а також усвідомлення ними наслідків за вчинення ними шахрайських дій, які потенційно можуть зашкодити підприємству;

– постійний моніторинг всього кадрового складу підприємства на наявність критичних сигналів у повсякденній діяльності працівника, що свідчать про можливість вчинення ним протиправних дій на ранній стадії реалізації.

Варто також зазначити, що всі рішення, які приймаються управлінським складом підприємства та які направлені на впровадження заходів з превенції та елімінації фінансового шахрайства, повинні формуватись та реалізовуватись у систематизованому комплексі з ретельним дотриманням всіх норм та вимог. Для тих керівників підприємства, які поставили собі за мету сформувати дієву систему протидії фінансовому шахрайству, перш за все важливим є сформувати відповідні умови функціонування та контролю кадрового складу, до яких входить створення оптимальної атмосфери прозорості та відповідальності з інформатизацією кожного робітника про наслідки вчинення протиправних та шахрайських дій або ж зловживанням власними посадовими можливостями. Для цього можливим виходом може стати проведення періодичних освітніх курсів, які навчать виявляти факти фінансового шахрайства та зловживань.

Під час побудови та реалізації програми із профілактики, попередження та припинення фактів фінансового шахрайства можна виділити основні напрями діяльності служби внутрішнього контролю й аудиту [36-38] (рис.1.4).

Основні напрями діяльності служби внутрішнього контролю й аудиту   • надання необхідної консультаційної підтримки керівництву підприємства на стадії формування та впровадження окремих норм, правил і стандартів контрольних процедур• проведення внутрішнього аудиту наявної системи внутрішнього контролю на предмет ефективності та дієвості контрольних процедур, що застосовуються на практиці, їх адекватності існуючим ризикам і відповідності єдиній комплексній програмі• формування на основі проведених перевірок і внутрішнього аудиту рекомендацій щодо впровадження та посилення контрольних заходів для попередження випадків фінансового шахрайства, а також надання керівництву організації інформації про існуючі та нововиявлені ризики у цьому напрямі• координація заходів із розслідування скоєних фактів шахрайства та зловживань, визначення масштабів розслідування і відповідних методів їх проведення• аналіз результатів розслідування, вироблення рекомендацій керівництву організації щодо впровадження додаткових систем контролю і доведення інформації до вищого керівництва організації

Рис.1.4. Основні напрями діяльності служби внутрішнього контролю й аудиту

Сформовано автором на основі джерел[36-38]

Цілісна система превенції та елімінації фінансового шахрайства включає в себе взаємопов'язану систему моніторингових підрозділів на підприємстві, яка включає в себе такі елементи як внутрішню систему аудиту, безпекову службу та юридичний відділ. Попри те, що, на думку великої кількості провідних експертів, безпекова служба та внутрішня система аудиту на підприємстві є найбільш потужними елементами на шляху до протидії фінансовому шахрайству, на нашу думку, лише існування злагодженої системи всіх існуючих елементів протидії фінансовому шахрайству, створить потенційну можливість існування повноцінної превенції цього явища. Це зумовлено тим, що кожен підрозділ наділений ключовими завданнями та реалізує певні процедури, які протидіють реалізації протиправних та шахрайських дій. Існування такої повноцінної системи дає можливість створити критичні індикатори, які можуть сигналізувати вже на стадії потенційного вчинення шахрайських дій.

Після отримання всіх результатів проведеної роботи, реалізуються відповідні дисциплінарні чи адміністративні заходи. В крайньому разі підприємство повинно звернутись до органів охорони правопорядку для того, щоб притягнути зловмисників до адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Висновки за розділом 1

За результатами проведеного нами дослідження теоретико-концептуальних засад фінансового шахрайства можна зробити наступні висновки:

1. Визначено, що в умовах сьогодення, кожна країна, незалежно від рівня розвитку її економічної системи, піддається значним негативними впливам від фінансового шахрайства. З огляду на це, питання протекції та превенції від цього виду шахрайства є надзвичайно актуальною. За останні

роки, в нашій державі відбулись значні соціально-економічні зрушення та реформації, що були направлені на формування системи ефективної протидії корупційної діяльності та шахрайським діям..

2. Встановлено, що для превенції випадків фінансового шахрайства на підприємстві, керівному складу підприємства необхідно в максимальній мірі мінімізувати чинники, що стимулюють кадровий склад підприємства реалізовувати шахрайські дії. При цьому важливим є звернути увагу на покращення ефективності діяльності системи внутрішнього моніторингу для подальшої превенції здійснення протиправних дій. При цьому не слід оминати увагою наслідкові ефекти від елімінації даних чинників, такі є тиск та самовиправдання, що є складним завданням для відповідальних осіб, так як робота в цих питаннях є в рази складніша, а результати діяльності надзвичайно важко оцінити та виміряти ефективність.

3. Доведено, що посилене використання інноваційних інформаційних технологій, зокрема поширення безготівкової форми розрахунків зумовило посилення проявів фінансового шахрайства як у фінансовій сфері нашої країни, так і в світовій фінансовій системі. На думку більшості фінсових аналітиків, у зону ризику фінансового шахрайства на сьоднішній день потрапили практично всі сфери суспільного життя. З огляду на це, посилення ролі фінсів у нашому повсякденному житті дало значних поштовх до дослідження такого загрозливого явища для сучасних економік як фінансового шахрайства.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З ФІНАНСОВИМ ШАХРАЙСТВОМ

2.1. Методи боротьби з фінансовим шахрайством в Україні

Торгові та фінансові відносини між державами, соціально-економічними системами а також між окремими громадянами, на сьогоднішній день піддаються бурхливому розвитку та переходять на міжнародний рівень, що в значній мірі потенціюється інформаційно-комунікаційними технологіями та можливостями реалізовувати всі фінансові операції віддалено, через мережу Інтернет. У сьогоденних реаліях функціонування економічних систем, держава піддається значним неагтивних впливам, внаслідок діяльності шахрайських груп, а посилення криміналізації економічної системи зумовлює перешкоди в подоланні даних негативних наслідків та поглиблює їх негативний вплив. На сьогоднішній день під ризиком реалізації різного роду шахрайських операцій знаходять не лише державні та приватні фінансові ресурси, а і більша частина соціально-суспільних як всередині країни, так і за її межами. Таким чином, дана проблема сьогодні набула транснаціонального значення. З огляду на це, важливим питанням, в контексті існуючих проблем, є визначення найбільш вагомих наслідків від реалізації фінансового шахрайства.

Більшість країн світу намагаються протистояти еволюції феномену фінансового шахрайства, яке на сьогоднішній день розповсюдилось по всьому світу. Такий швидкий розвиток фінансового шахрайства зумовлений тим, що зловмисник може здійснити шахрайські дії не виходячи з дому, використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології. На жаль,

наша держава не є виключенням і так само намагається створити теоретичну та практичну базу для протидії фінансовому шахрайству.

До прикладу, згідно статистичної інформації, яка надана Державною службою статистики України, правоохоронні органи, з усіх протиправних дій, 7-8% класифікують саме як випадки фінансового шахрайства. На нашу думку, такі цифри є меншими, ніж є насправді. Це зумовлено тим, що більшість видів фінансового шахрайства володіють ознаками латентності та в кінцевому результаті можуть прости не бути поміченими органами правопорядку. Такі прогалини у методах та механізмах виявлення випадків фінансового шахрайства виступає потужним стимулом до його реалізації як на рівні окремого підприємства, так і у всій державі загалом [19].

Процес появи та подальшої реалізації фактів фінансового шахрайства як на рівні окремого підприємства, так і у всій державі загалом володіє визначеним переліком передумов, які зображені на рис 2.1.

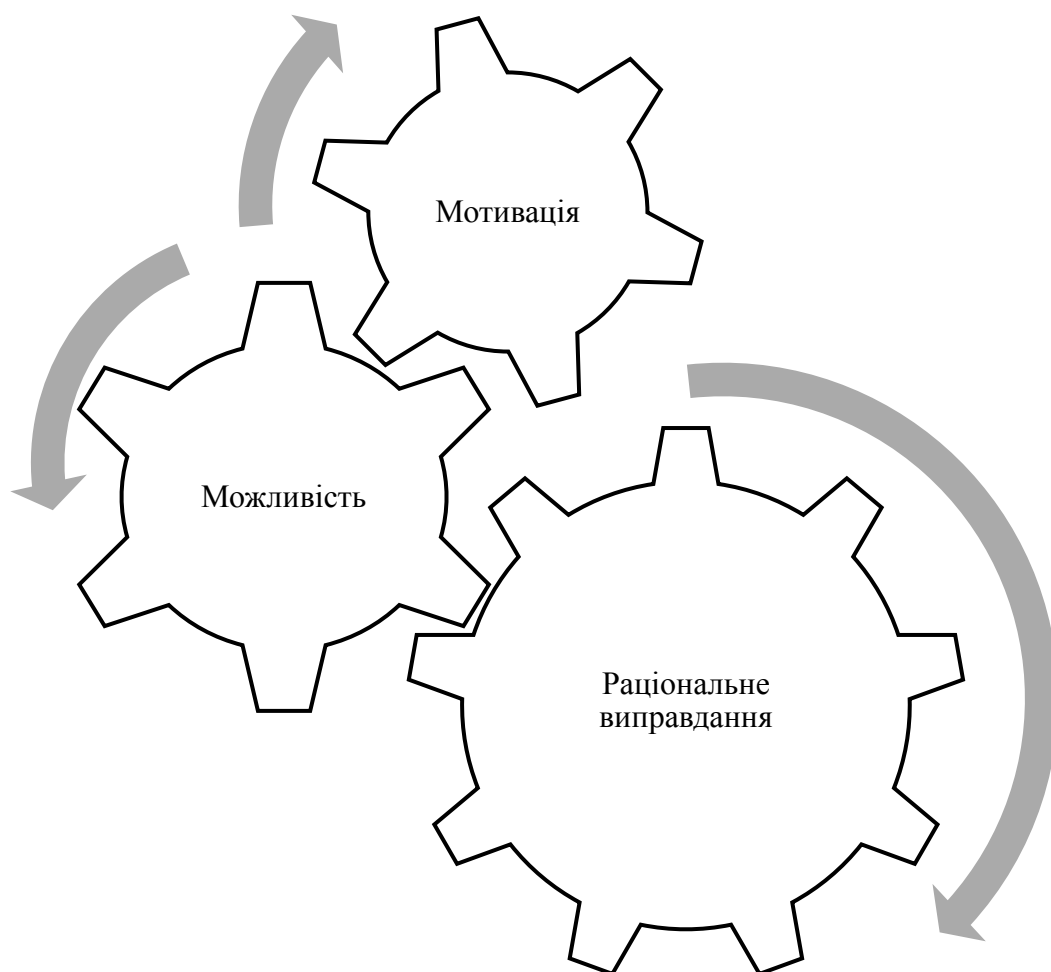

Рис 2.1. Основні передумови виникнення фінансового шахрайства

Сформовано автором на основі джерела [24]

Так, основними передумовами виникнення фінансового шахрайства в Україні є:

1. Мотивація. Злочинна діяльність і будь-які незаконні дії завжди мотивовані (переважно, фінансовим збагаченням). Це можна сказати і про злочини, пов'язані з фінансовими ресурсами. Вигода, яка можлива в результаті здійснення фінансового шахрайства надто велика, щоб нею не скористалися треті особи.

2. Можливість. Дана передумова визначає можливість та вільний доступ до скоєння протиправних дій з фінансовими ресурсами. Наявність значного рівня можливості та доступності полегшує процес прийняття рішення зловмисником щодо скоєння чи нескоєння протиправних дій фінансового характеру.

Ймовірність реалізації протиправних дій, що класифікують як фінансове шахрайство, значно збільшується в разі існування сприятливих факторів, простих механізмів реалізації, попереднього вільного доступу до фінансових ресурсів, а також, що є найбільш важливим мінімальним або взагалі відсутнім рівнем моніторингу щодо вчинення шахрайських дій. Мотивом до вчинення дій фінансового шахрайства може стати існування в зловмисника проблем фінансового характеру, а також наявністю тиску з боку третіх осіб. В цьому разі, можливість отримати швидких та значний фінансовий прибуток та відсутність належної системи моніторингу щодо вчинення шахрайських дій стає найбільш потужним стимулом.

Частина науковців вважають що основною проблемою протидії фінансовому шахрайству на теренах нашої країни є існування значних неточностей та розбіжностей в процесі визначення базових причинно-наслідкових зв'язків. Так, на сьогоднішній день прийнято виділяти дві базові причини даного явища[41]:

- фактори, які зумовлені культурно-ідеологічними впливами;

- фактори, які зумовлені проблемами в організаційній структурі.

Але така невелика та неконкретизована класифікація не дає можливості в повній мірі створити дієву систему профілактики та протидії фінансовому шахрайству на теренах нашої держави.

На нашу думку, беручи до уваги комплексність, динамізму та мультитипність явища фінансового шахрайства та його проблематики, причини його появи та особливості подальшої реалізації слід розділити на три базові групи (рис.2.2).

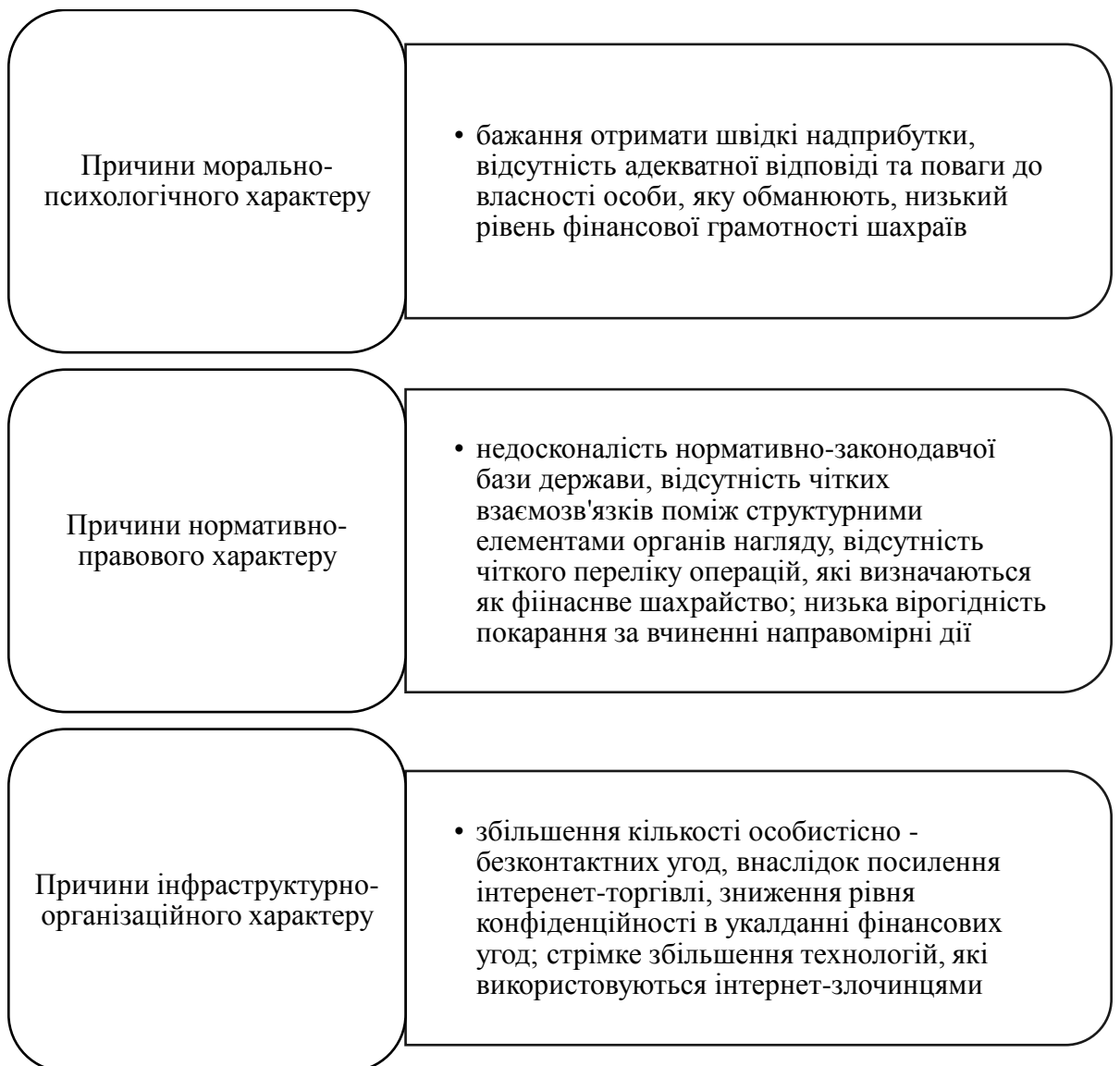

Рис 2.2. Основні причини появи та особливості подальшої реалізації фінансового шахрайства

Сформовано автором на основі джерела [41]

Якщо звернутись до кримінологічної науки, то тут основні підходи до протидії фінансовому шахрайству поділять на основні групи:

- соціально-економічні;
- організаційно-управлінські;
- нормативно-правові.

На рис.2.3. зображені основні підходи до організації протидії фінансовому шахрайству в нашій державі

Рис.2.3. Основні підходи до організації протидії фінансовому шахрайству в Україні

Сформовано автором на основі джерела [41]

Розглянемо кожних з них детальніше:

1. Превентний та універсальний підхід до боротьби з фінансовим шахрайством. Урахування особливостей, що виходять за межі специфіки конкретного виду шахрайства та дозволять виявляти додаткові чинники, зумовлюються не видом шахрайства, а ознаками, притаманими різним його видам, що спричиняє підвищення ефективності їх виявлення і запобігання.
2. Підхід, згідно якому протидія реалізується до одного конкретного виду фінансового шахрайства. Відповідно даного підходу, першочерговим кроком повинно стати визначення основних специфічних ознак фінансового шахрайства, виявлення наслідків та можливих фактів укриття та інші.
3. Статистичний підхід, який базується на відповідному аналізі та експертних оцінках. Виявлення тенденцій, закономірностей і особливостей прояву фінансового шахрайства завдяки статистичному аналізу та залученню провідних експертів.
4. Підхід, відповідно якому проводиться інтелектуальний аналіз, за допомогою якого формують профілі можливих зловмисників, визначається їх тип. Окрім того цей аналіз дає можливість сформулювати безпекові карти превенції подальших фактів фінансового шахрайства.

На сьогоднішній день в нашій країні на практиці використовується велика кількість методів оцінювання та виявлення специфічних ознак фінансового шахрайства (рис.2.4).

Найбільш поширені з них є наступні:

1. Тестові методи, які дозволяють виявити можливі розбіжності між емпіричними і еталонними даними. У разі виявлення за результатами тестування, істотних розбіжностей, здійснюється поглиблений факторний аналіз з метою виявлення можливих ознак фінансового шахрайства.

2. Логічно-ймовірнісні методи. Відповідно цього методу використовується математичний аналіз, що базується на теоріях ймовірності

та логіки, та за допомогою якого проходять аналіз дії, які потенційно вважаються фінансовим шахрайством. При цьому використовується методика економіко-математичного моделювання.

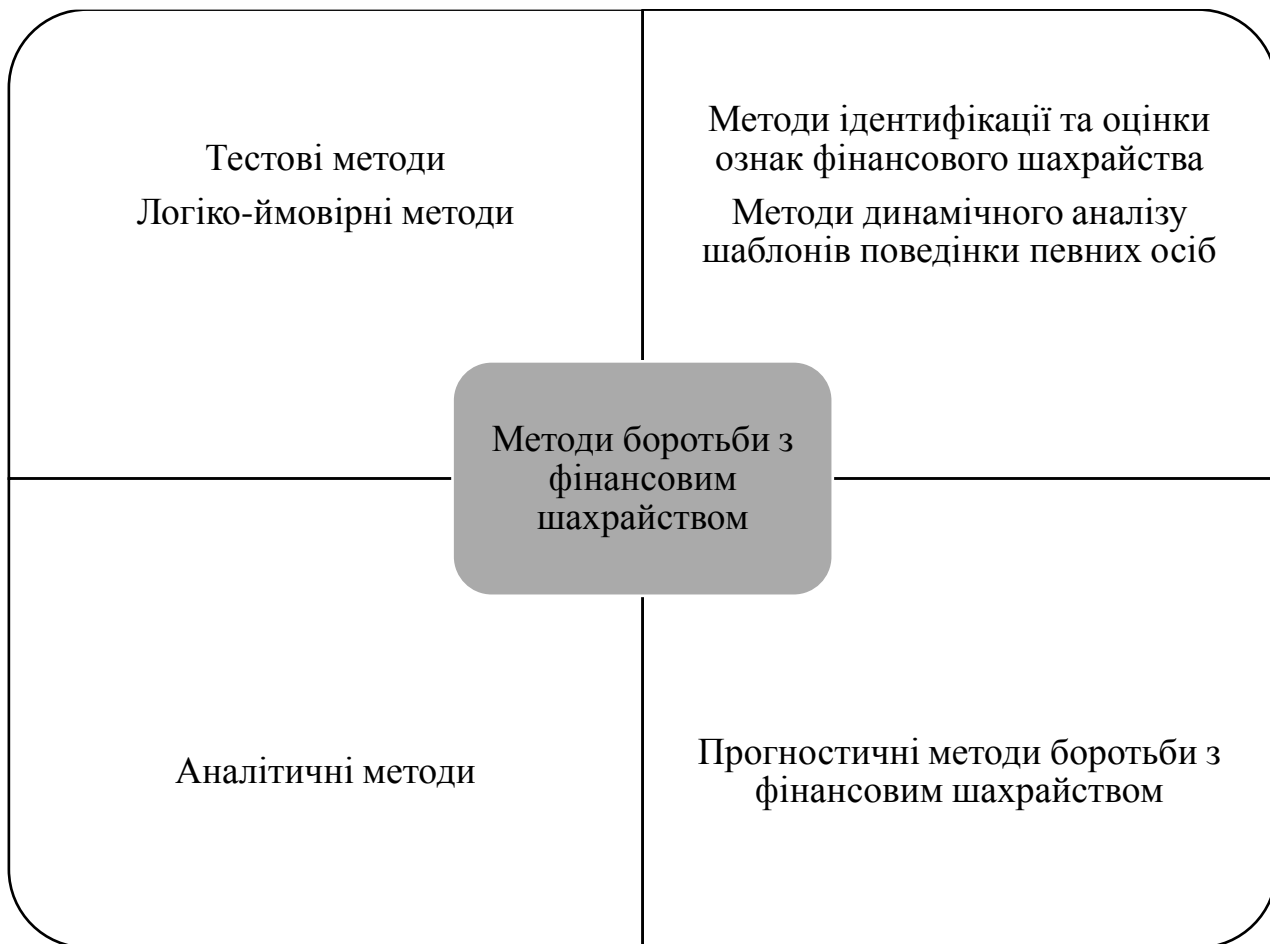

Рис.2.4. Основні методи оцінки та виявлення ознак фінансового шахрайства в Україні

Сформовано автором на основі джерела [42]

3. Методи ідентифікації та оцінки ознак фінансового шахрайства. Виявлення фінансового шахрайства на основі проведення детального фінансового аналізу та встановлення можливих відхилень щодо перебігу тих чи інших фінансових процесів.

4. Методи динамічного аналізу існуючих поведінкових патернів осіб. Відповідно даного методу відбувається аналіз психологічних станів осіб, в контексті історій фінансових операцій, з метою моделювання потенційно можливих випадків фінансового шахрайства на території нашої країни.

5. Аналітичні методи. Проведення індивідуального розслідування проявів ФШ на основі оцінки взаємозв'язку/ взаємозумовленості різних показників з використанням методів пов'язаних зіставлень і стереотипів, співставлення звітності й іншої інформації; автоматизоване виявлення фінансового шахрайства.

6. Методи прогнозування. Відповідно цих методів відбувається створення прогностичних планів щодо скоєння шахрайських дій в майбутньому. Ці плани можуть мати як числову, так і цифрову форму.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що на сьогоднішній день в нашій країні реалізуються різноманітні методи класифікації, виявлення, протидії та превенції фактів фінансового шахрайства. Та з огляду на швидкий розвиток явища фінансового шахрайства, велика кількість існуючих методик вже не можуть в повній мірі відповідати сьогоденній ситуації та не виконують свої функції. З огляду на це, важливим завданням є провести аналіз зарубіжного досвіду та можливостей його адаптації у вітчизняній практиці господарювання.

2.2. Аналіз фінансового шахрайства в Україні

Перманентний розвиток та примноження міжнародних економічних процесів зумовило посилення глобалізаційних процесів та актуалізувало роль фінансів у житті пересічного громадянина. Сам по собі процес глобалізації виступає потужним стимулятором процесів розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, безготівкового розрахунку та переходу більшості бізнес-процесів в мережу інтернет. Всі ці фактори є сприяючими факторами розвитку фінансового шахрайства як на рівні окремого підприємства, так і на рівні всієї держави. З огляду на це, сьогодні особливо актуальним стає визначення основних причин та наслідків, які зумовлюються фінансовим шахрайством в нашій країні..

Сучасна фінансова наука не приділяє достатнього значення та уваги проблемі фінансового шахрайства, так як переважна більшість провідних науковців в нашій державі вивчають фінансове шахрайство в контексті правової регуляції, не звертаючи уваги на економічну складову цього явища. З огляду на це, фінансове шахрайство прирівнюється до інших неправомірних дій, його особливості не враховуються, і особи, які вчиняють ці дії, отримують можливість уникнути відповідальності. Досвід світової практики ж показує, що фінансове шахрайство, для повноцінного його вивчення та формування заходів превенції, вивчається на рівні науковців фінансово-економічного спрямування, органів державної влади, міжнародних організацій та аудиторських компаній, в обов'язки яких входить проведення щорічного дослідження цього явища в глобальному масштабі.

В сьогоденних реаліях розвитку, фінансове шахрайство виступає одним з базових викликів та перешкод для світового товариства. З огляду на те, що основними передумовами реалізації шахрайських дій є можливість реалізації протиправної діяльності, існування стимулів або ж тиску до скоєння дій фінансового шахрайства та можливість не понести відповідальність чи існування виправдання за скоєння шахрайських дій, то першочерговим завданням на шляху до ефективного протистояння явищу фінансового шахрайства, повинно стати повна елімінація даних передумов, або як дехто їх називають «шахрайського трикутника». На нашу думку, найбільш дієвим методом усунення даних передумов може стати формування ефективної системи аналізу та моніторингу за можливостями та скоєними фактами шахрайських дій як в сфері фінансів, так і в сфері державного управління.

Якщо розглядати фінансове шахрайство на рівні держави, то слід зазначити, що в Україні, на жаль, рівень розкриваємості випадків фінансового шахрайства, в середньому становить 15-20 %. Основними причинами такого низького розкриття злочинів пов'язаних з фінансовим шахрайством є їх технологічна складність та соціально-економічна

напруженість в країні, яка лише ускладнює можливості протидіяти цьому. На жаль, в Україні фінансове шахрайство швидко набирає обороти і інтенсивно розвивається, застосовуючи при цьому все більш складні, технологічні методи шахрайства. Такі блага цивілізації, як інтернет та безготівкові розрахунки не рідко стають на озброєння шахраями для скоєння фінансових злочинів. Динаміку кількості та структури злочинів, які класифікуються як фінансове шахрайство в Україні за 2016-2018 рр., відображено в табл.2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості та структури злочинів в Україні у розрізі груп, безпосередньо пов'язаних з шахрайством, у 2018–2020 рр., тис.випадків [50]

Найменування показників	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Абсолютне та відносне відхилення: 2018/2016		Абсолютне та відносне відхилення: 2018/2017	
				грн.	%	грн.	%
Загальна кількість злочинів-всього	592,6	523,9	587,1	-5,5	-0,92	63,2	12,1
В тому числі:							
Шахрайство	46,1	37,1	39,2	-6,9	-14,9	2,1	5,6
Привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	9,8	10,8	10,8	1	10,2	0	0

Як можна побачити з таб.2.1., ті злочинні дії, які правоохоронні органи визначають як шахрайство, в структуру якого входить фінансове шахрайство, становить 10% від усіх скоєних злочинів в нашій державі. Варто також зазначити, що на сьогоднішній день можна прослідкувати тенденцію до збільшення злочинів привласнення, розтрата державного майна або ж заволодіння ним, внаслідок зловживання посадовим становищем (9,8 тис. випадків у 2018 році до 10, 8 тис. випадків у 2020 році).

Слід зазначити, що на сьогоднішній день, найбільш розповсюдженими формами шахрайства з фінансовими ресурсами є: хабарництво та корупція (33%); кіберзлочини (20%); незаконне привласнення майна (20%); шахрайство у сфері оподаткування (17%); шахрайство у сфері закупівель (10%) (рис.2.5).

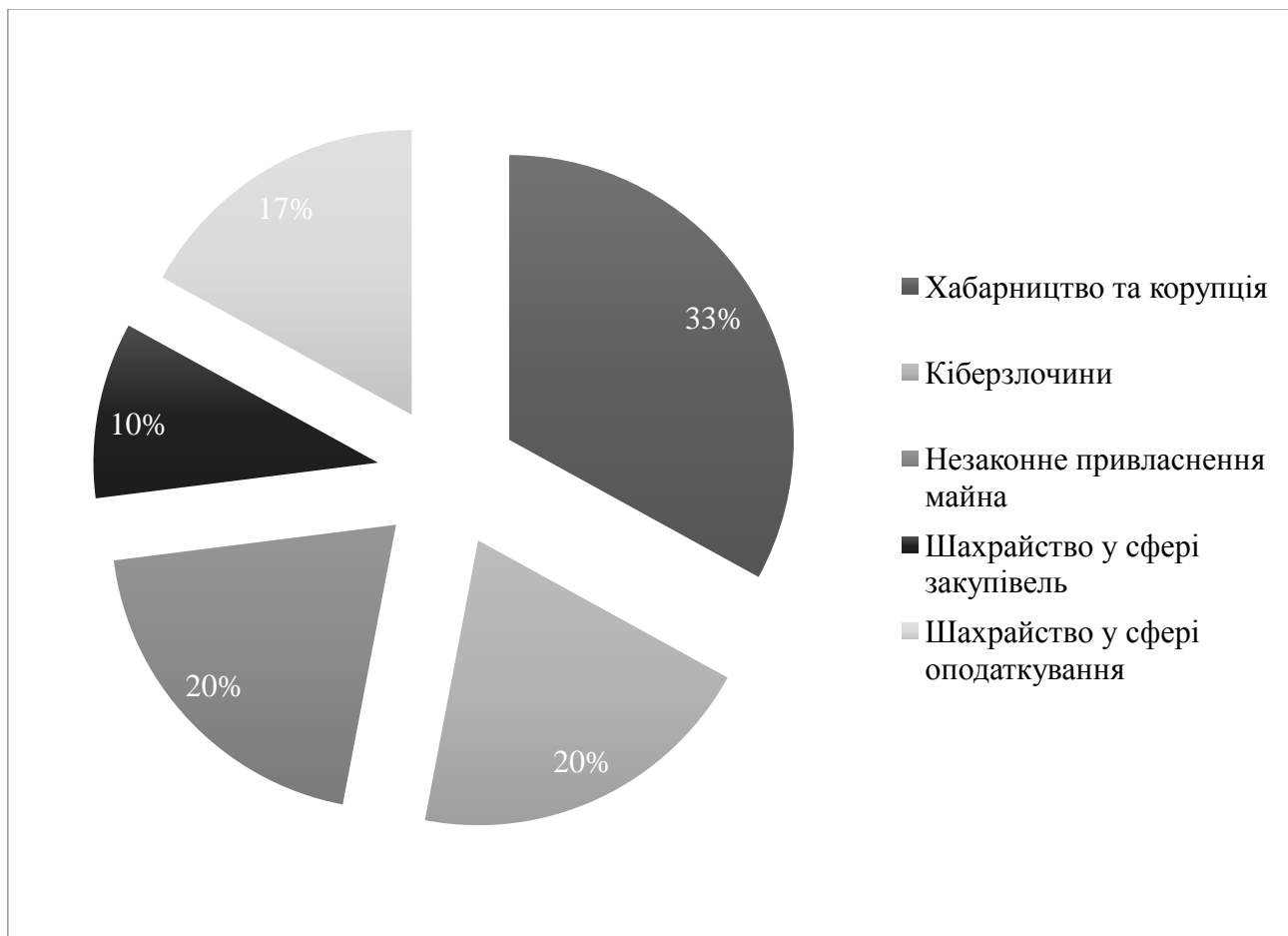

Рис.2.5. Топ-5 найбільш розповсюджених злочинів пов'язаних з фінансовими ресурсами в Україні за 2018 рік

Сформовано автором за даними [16]

На сьогоднішній день ми можемо простежити тенденцію до збільшення рівня бізнес-процесів та ділової активності в мережі інтернет. З огляду на це, ми можемо сказати, про те, що інформаційно-комунікаційні технології стають важливим фактором життєдіяльності сучасних підприємств.

Цифрове шахрайство стає дедалі складнішим, продуманим та руйнівним. Лише один з багатьох прикладів - це кібератака на магістральну електромережу України. Хакери змогли успішно проникнути до інформаційних систем трьох енергорозподільних компаній в Україні та тимчасово припинити постачання електроенергії кінцевим споживачам. Внаслідок цієї атаки близько 230 тисяч громадян залишилися без електроенергії протягом 1-6 годин.

Останнім часом явище кібератак стало повсякденним. Більше того, на сьогоднішній день кібератаки вийшли на якісно новий рівень – певна частина з них реалізується за рахунок фінансування держав, які роблять це з метою ідеологічних чи політичних мотивів, а також з метою вчинення терористичних дій. Для цього виду кібератак отримання фінансової вигоди не є основним завданням, в той час як вони переслідують мету порушення нормального функціонування критичних державних структур, отримання конфіденційної інформації та персональних даних, а також отримання віддаленого доступу до критично важливої для країни інфраструктури.

У випадку, якщо сьогодні технології використовувати ефективно, вони можуть сформувати потужну протекцію для підприємства. Так, 49% з опитаних респондентів зазначили, що раціональне використання інноваційних технологій в функціональній діяльності підприємства, дасть можливість створити потужну системи моніторингу в режимі реального часу. В той час 51% опитаних впевнені, що використання даних технології дасть можливість підприємству створити систему, яка окрім постійного контролю, мала б можливість оперативно реалізовувати заходи протекції та протидії економічним злочинам та фінансовому шахрайству. Та попри значний вибір інноваційного програмного забезпечення та існування значної кількості

протективних інформаційно-комунікаційних технологій, на сьогоднішній день українські підприємства вкрай повільно адаптують їх у власну функціональну діяльність.

Загальний обсяг збитків, який був заподіяний внаслідок реалізації злочинів з фінансовими ресурсами в нашій країні, зображений в таб.2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка обсягів заподіяних збитків з фінансовими ресурсами в Україні, млн. дол. США

Найменування показників	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Абсолютне та відносне відхилення: 2018/2016		Абсолютне та відносне відхилення: 2018/2017	
				грн.	%	грн.	%
Обсяги заподіяних збитків внаслідок скоєння злочинів пов'язаних з фінансовими ресурсами в Україні	63,7	43,6	49,5	-4,2	-22,3	5,9	13,5

Сформовано автором за даними [16]

З даних табл. 2.2 видно, що згідно офіційних статистичних даних, обсяг заподіяних збитків внаслідок скоєння злочинів, пов'язаних з фінансовими ресурсами в Україні становить близько 49,5 млн. дол. США у 2018 році, що у порівнянні з попередній роком, зріс на 5,9 млн. дол. США (рис.2.6).

Своєчасна превенція та виявлення явищ фінансового шахрайства, безперечно, вступає одним з ключових завдань для системи державного

управління України. На нашу думку, одним з можливих розв'язки цієї проблеми може стати формування оптимального комплексу методів, склад яких входить кооперація сучасних технологій та людських ресурсів, яка побудована на основі розуміння особливостей, передумов та проблематики фінансового шахрайства.

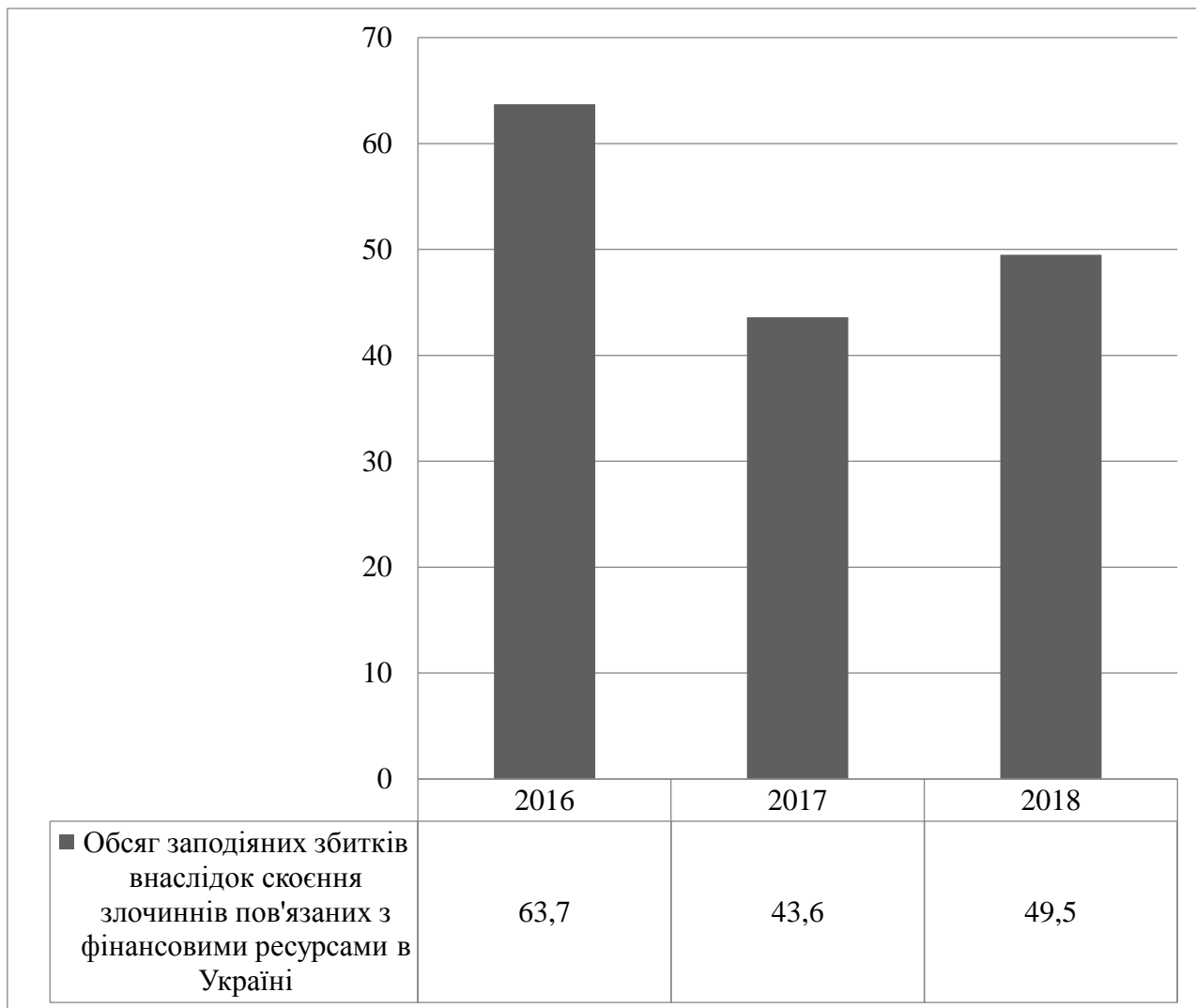

Рис.2.6. Обсяги заподіяних збитків внаслідок скоєння злочинів пов'язаних з фінансовими ресурсами в Україні, млн. дол. США

Сформовано автором за даними [16]

В Україні вкрай важливо відійти від переконання, що технології є єдиним рішенням або що, до певних меж, шахрайство можна вважати просто частиною витрат. Натомість, лише створення корпоративної культури чесності та відкритості в організації за принципом «згори вниз», дозволить

побудувати та просувати прозору підзвітність – а це, в свою чергу, дозволить вивести шахрайство з тіні.

Висновки за розділом 2

За результатами проведеного аналізу особливості організації боротьби з фінансовим шахрайством в Україні, можна зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що на сьогоднішній день в нашій країні реалізуються різноманітні методи класифікації, виявлення, протидії та превенції фактів фінансового шахрайства. Та з огляду на швидкий розвиток явища фінансового шахрайства, велика кількість існуючих методик вже не можуть в повній мірі відповідати сьогоденній ситуації та не виконують свої функції.

2. Визначено, що в сьогоденних реаліях розвитку, фінансове шахрайство виступає одним з базових викликів та перешкод для світового товариства. З огляду на те, що основними передумовами реалізації шахрайських дій є можливість реалізації протиправної діяльності, існування стимулів або ж тиску до скоєння дій фінансового шахрайства та можливість не понести відповідальність чи існування виправдання за скоєння шахрайських дій, то першочерговим завданням на шляху до ефективного протистояння явищу фінансового шахрайства, повинно стати повна елімінація даних передумов, або як дехто їх називають «шахрайського трикутника».

3. Доведено, що на сьогоднішній день під ризиком реалізації різного роду шахрайських операцій знаходять не лише державні та приватні фінансові ресурси, а і більша частина соціально-суспільних як всередині країни, так і за її межами. Таким чином, дана проблема сьогодні набула транснаціонального значення.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід організації боротьби з фінансовим шахрайством

Кожна країна світу так чи інакше стикається з фактами фінансового шахрайства. Для протидії цьому явищу, органи державного управління цих держав створили в своїй системі потужні методи протидії та превенції.

Варто також зазначити, що процес боротьби з фінансовим шахрайством ведеться не лише на рівні окремої держави. На сьогоднішній день цей процес перейшов на глобальний рівень. На рис.3.1. зображені основні заходи, які реалізуються на глобальному рівні для протидії цьому явищу.

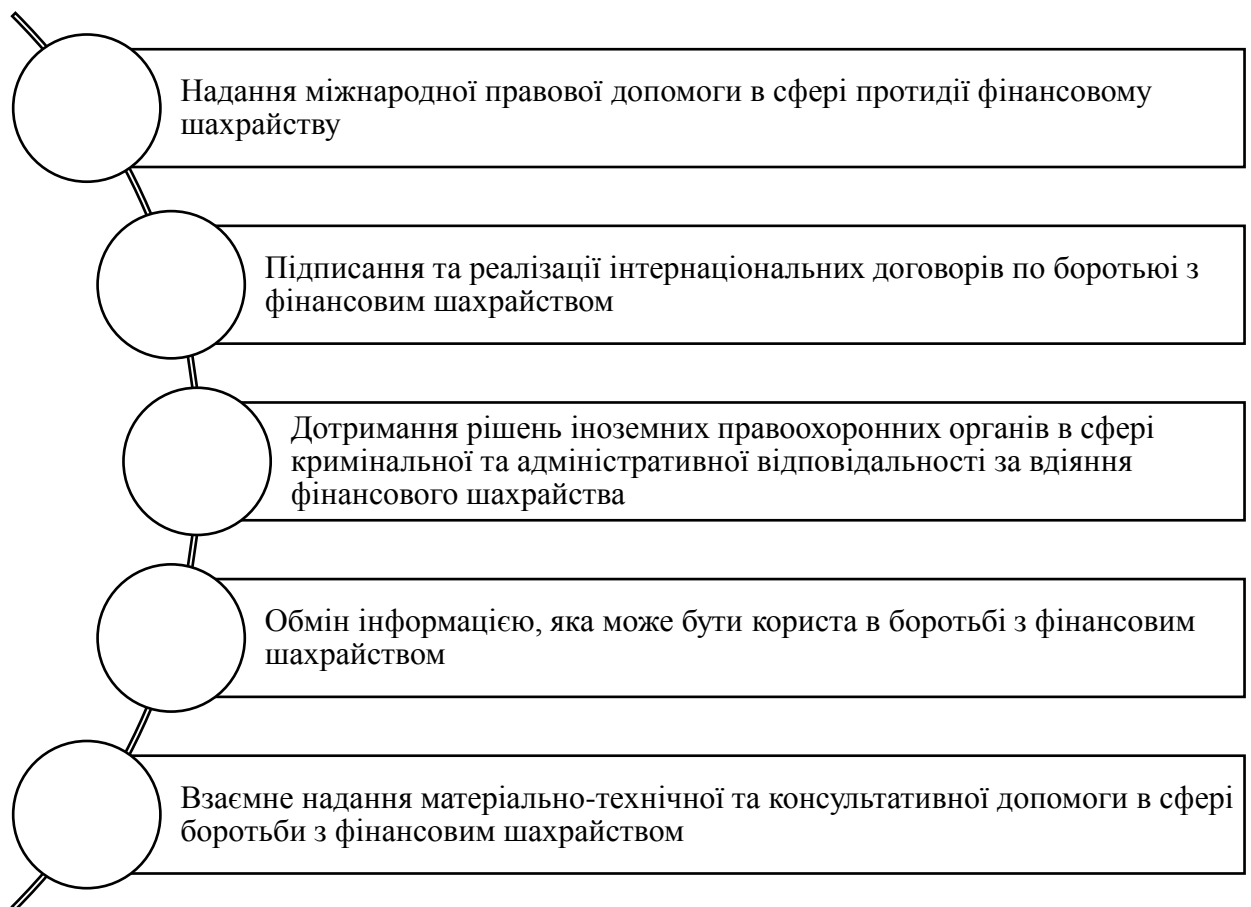

Рис 3.1. Основні заходи в сфері боротьби з фінансовим шахрайством

Сформовано автором на основі джерела [54]

Під час аналізу зарубіжного досвіду в сфері боротьби з фінансовим шахрайством на підприємстві, нами було виявлено, що більшість розвинених країн світу використовують дві основні парадигми боротьби з цим явищем, які зображені на рис 3.2.

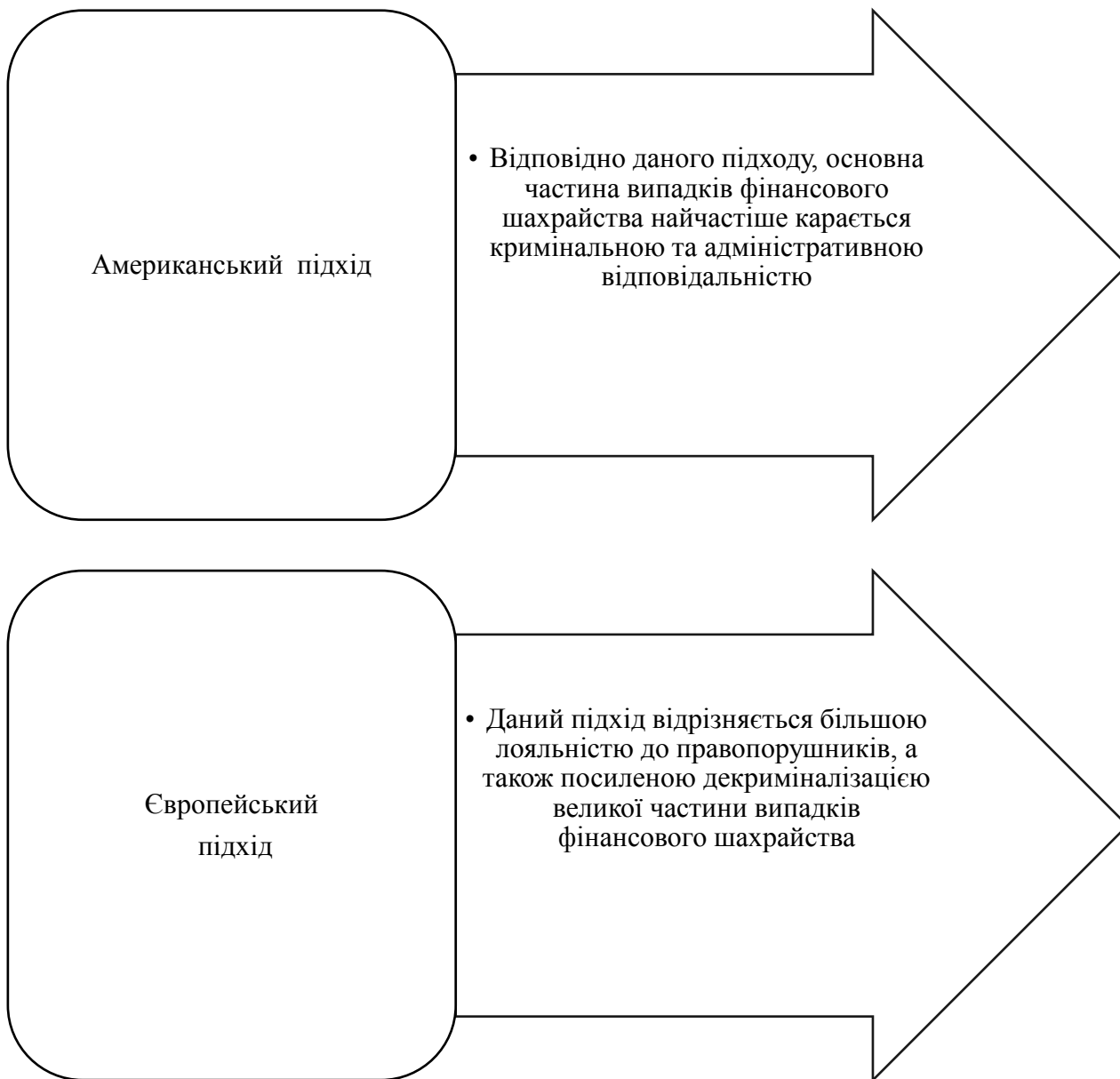

Рис 3.2. Основні парадигми боротьби з фінансовим шахрайством за кордоном

Сформовано автором на основі джерела [61]

В останні роки в Сполучений Штатах відмічається значне збільшення фактів фінансового шахрайства, які пов'язані з активним використанням інформаційно-комунікаційними технологіями та всесвітньою павутиною.

Відповідно цього факту, в США на загальнонаціональному рівні було створено базові напрямки протидії наступним протиправним діям [40]:

- крадіжка комерційної інформації з приватних та закритих баз даних підприємства, з метою її наступного незаконного використання або ж внесення змін, що можуть в наступному стати прямою чи потенційною загрозою до фінансового благополуччя підприємства;

- шахрайські дії, які відбуваються за допомогою скритого та незаконного підключення до приватних комп'ютерних мереж та подальшого використання їх з метою фінансової наживи;

- поширення неправдивою та компрометуючої інформації про підприємство, яке може в перспективі стати перешкодою для його розвитку та фінансового благополуччя, за допомогою мережі інтернет.

- перехоплення та незаконне привласнення та використання в своїх цілях комерційних бездротових ліній зв'язку.

Разом з тим, США значно вдосконалили процес протидії фінансовому шахрайству в державі, хоча їх стратегія не вважається ідеальною та повноцінною. Попри всі прийняті законодавчі норми та нормативні акти, федеральний уряд США досі не може в повній мірі ліквідувати проведення великої кількості незаконних фінансових операцій. Крім того, в США й досі залишається невирішеним питання взаємодії правоохоронних та моніторингових органів.

З огляду на це, механізм протидії та превенції фактів фінансового шахрайства в США виступає комплексним процесом, який складається з елементів, зображених на рис.3.3. :

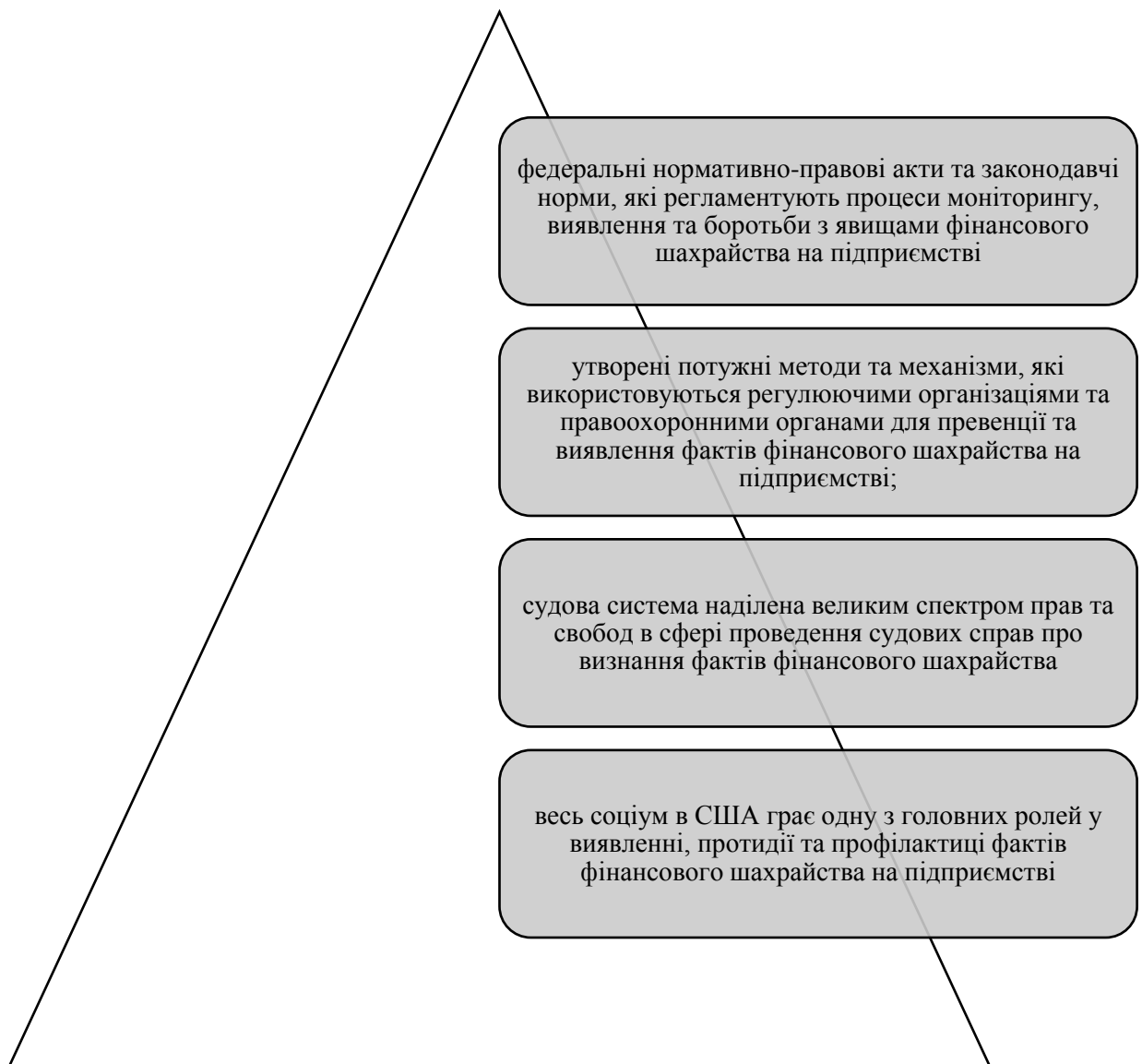

Рис.3.3. Механізм протидії фінансовому шахрайству в США

Сформовано автором на основі джерела [29]

Якщо розглядати досвід Великобританії в процесі протидії фактам фінансового шахрайства, то тут на загальнонаціональному рівні було сформовано специфічні програми, відповідно яким на кожному підприємстві, яке функціонувало на рівні цієї держави, повинен був працювати кожен співробітник цього підприємства, в функціональні обов'язки якого входить реалізація моніторингу та нагляду за виконанням законодавчих норм в сфері протидії фінансовому шахрайству. Варто також зазначити, що кожен співробітник, в обов'язки якого входить виконання цих обов'язків, повинен щорічно проходити обов'язкові курси, на яких він буде вдосконалювати та оновлювати свої знання щодо законодавчої протидії фінансовому

шахрайству та методах його виявлення в рядовій діяльності підприємства. У разі, якщо така особа не вживає відповідних заходів у випадку виявлення фактів фінансового шахрайства, вона може понести адміністративну чи кримінальну відповідальність [24].

Масштаби перевірок центральної та місцевої адміністрації є в певній мірі обмежені нормативно-правовою базою, відповідно до якої деякі сфери фінансової діяльності підприємства є закритими для даних перевірок. У разі, якщо в місцевій чи центральній раді виникнуть сумніви щодо законності певних операцій, вони вправі передати власні сумніви до правоохоронних органів, які в судовому порядку отримують доступ до даної інформації [19].

З огляду на це, на сьогоднішній день процесу протидії та превенції фактам фінансового шахрайства в зарубіжних розвинених країнах є доволі поширеним явищем. Одні країни на загальнонаціональному рівні ухвалили реалізацію жорстких методів протидії фінансовому шахрайству, інші ж країни вирішити стримувати це явище за допомогою адміністративних санкцій та потужної системи моніторингу. На нашу думку, найбільш ефективним методом протидії цьому явищу є формування спеціальних установ та інститутів, в обов'язки яких входить постійний аналіз та створення інноваційних методів та систем моніторингу за явищами фінансового шахрайства в країні.

3.2. Основні проблеми протидії фінансовому шахрайству в Україні

Стрімкий та перманентний розвиток суспільства, економічних та фінансових відносин, а також посилення глобалізаційних процесів, що зумовило збільшення використання всесвітньої мережні та наступної інформатизації суспільства, зумовило значне посилення протиправних дій в фінансовій сфері. В сьогоденних реаліях життєдіяльності нашої країни, фінансова система як всієї держави, так і окремого підприємства зазнає значного негативного впливу від шахрайських дій, що пов'язані з

фінансовими операціями, а подальший їх розвиток та криміналізація не лише посилює прояви цих явищ, а і формують потужну систему протидії методам законодавчої чи корпоративної боротьби з ними.

В контексті вищевказаних проблем, важливого значення набуває визначення ключових механізмів та виявлення причинно-наслідкових зв'язків фінансового шахрайства в нашій країні.

Основними проблемами фінансового шахрайства в Україні є:

- недоліки та недовраховання регуляції правового регулювання економіки та їх вплив на визначення фактів та причин фінансового шахрайства;

- недоліки в діяльності правоохоронних органів та органів судочинства в контексті запобігання шахрайським операціям;

- соціально-психологічні чинники у прояві фінансового шахрайства;

- недоліки державного управління у сфері профілактики та протидії фінансовому шахрайству.

Якщо розглядати основні соціально-економічні чинники, то до них, перш за все, входять фактори політичної спрямованості, зокрема такі як [42]:

- недостатня кількість або ж відсутність дієвих важелів політичного впливу, основна мета яких забезпечувати стабільність та формувати нові методи боротьби проти фінансового шахрайства;

- постійна орієнтація держави на міжнародні позики;

- неспроможність вчасного погашення внутрішніх та міжнародних зобов'язань;

- значний рівень корупції в органах державного управління на всіх рівнях їх функціональної діяльності;

На рис.3.4. зображені основні проблеми, які виникають в процесі виявлення та протидії операціям фінансового шахрайства.

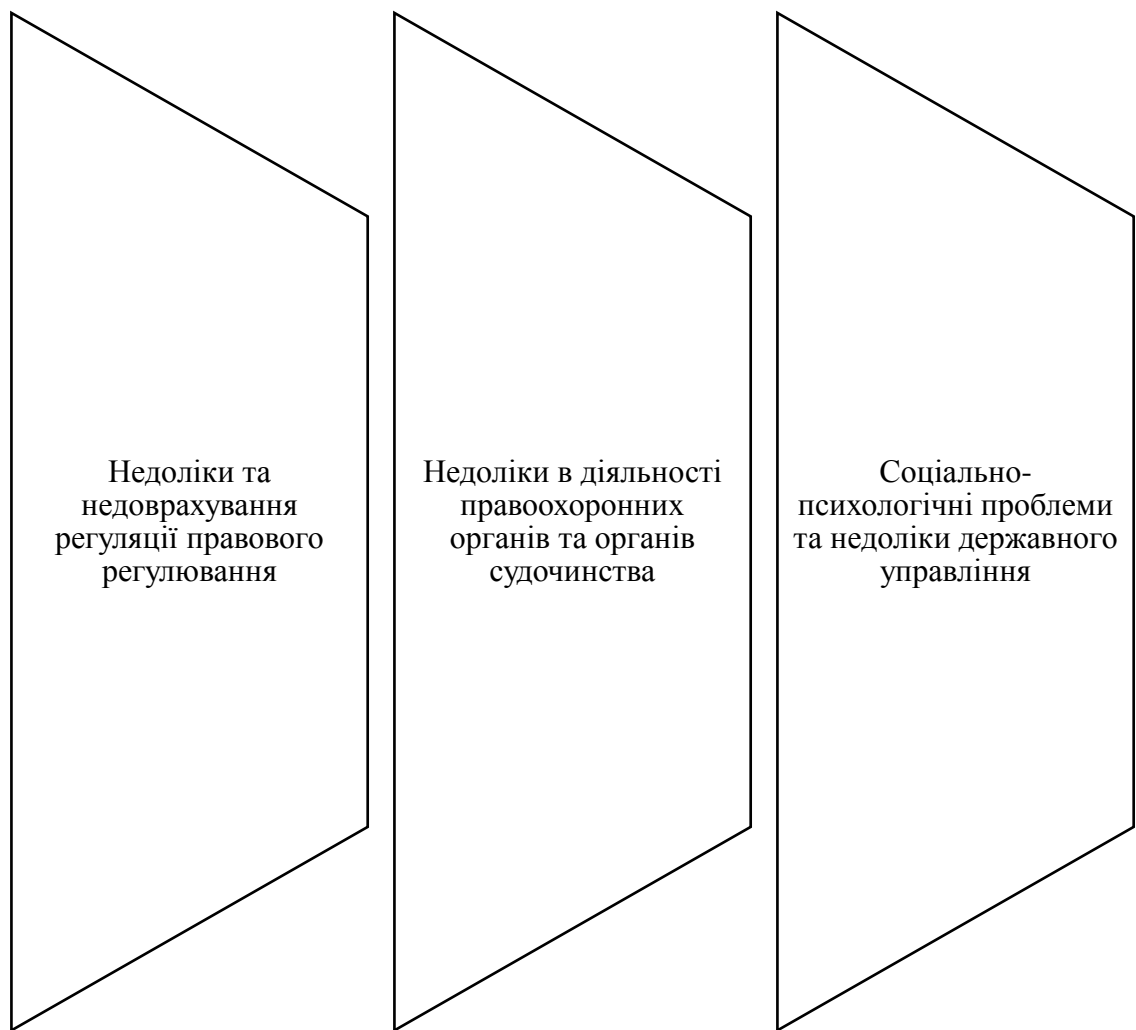

Рис.3.4. Основні проблеми, які є основними під час протидії та виявлення шахрайських операцій в сфері фінансів[44]

На нашу думку, важливим в контексті вивчення проблеми протидії шахрайським операціям в фінансовій сфері є визначення основних «перших симптомів» прояву та передумов фінансового шахрайства. Найчастіше дані явища просто не беруться до уваги, в той час їх вчасне та оперативне врахування може в короткі строки зупинити більшість фактів фінансового шахрайства як на рівні одного підприємства, так і на рівні всієї держави.

До таких первинних ознак, на нашу думку, слід зарахувати:

- відхилення від усереднених(нормальних) величин значень тих чи інших показників, які стосуються чи демонструють фінансову діяльність тої чи іншої установи;

- незвичні та нові відхилення у бухгалтерській звітності та іншій звітній документації. В цьому аспекті, важливим є виявлення незвично

великого росту основних показників, чи навпаки, їх різкому зниженню. Прикладом цих показників може стати невинувато швидкий ріст прибутків чи витрат, участь підприємства у кримінальних схемах чи розслідуваннях, наявність перешкод у поверненні боргів, а також зниження якості прибутків та нестача капіталу.

Беручи до уваги всі вищезгадані ознаки, якщо розгляду окреме підприємство, то тут відділ управління власник, які мають бажання сформувати систему протидії та попередження явищам фінансового шахрайства, може використовувати наступні специфічні для даного правопорушення ознаки:

- незвичні та нові відхилення у бухгалтерській звітності;
- зміни та зниження основних показників діяльності;
- наявність непромірно великих витрат, в порівнянні з їх прибутками, з боку окремих працівників;
- незвичне поведіння працівників на робочому місці;
- поява критичних сигналів та невдоволення якістю роботи від клієнтів.

Якщо розглядати загальнодержавний та глобалізаційний рівень, то тут основними проблемами в протидії фінансовому шахрайству слід розглядати наступні чинники (рис.3.5):

- збільшення рівня тінізації економічних операцій;
- вплив пострадянського устрою державного апарату;
- існування олігархічних утворень;
- збільшення рівня корупції як в державі, так і в окремій галузі;
- активізація рейдерської діяльності;
- значний розвиток корпоративних утворень;
- низький рівень економічного розвитку.

На нашу думку, для подальшого детального вивчення проблематики та питання вивчення протидії фінансовому шахрайству, їх слід поділяти на суб'єктивні та об'єктивні.

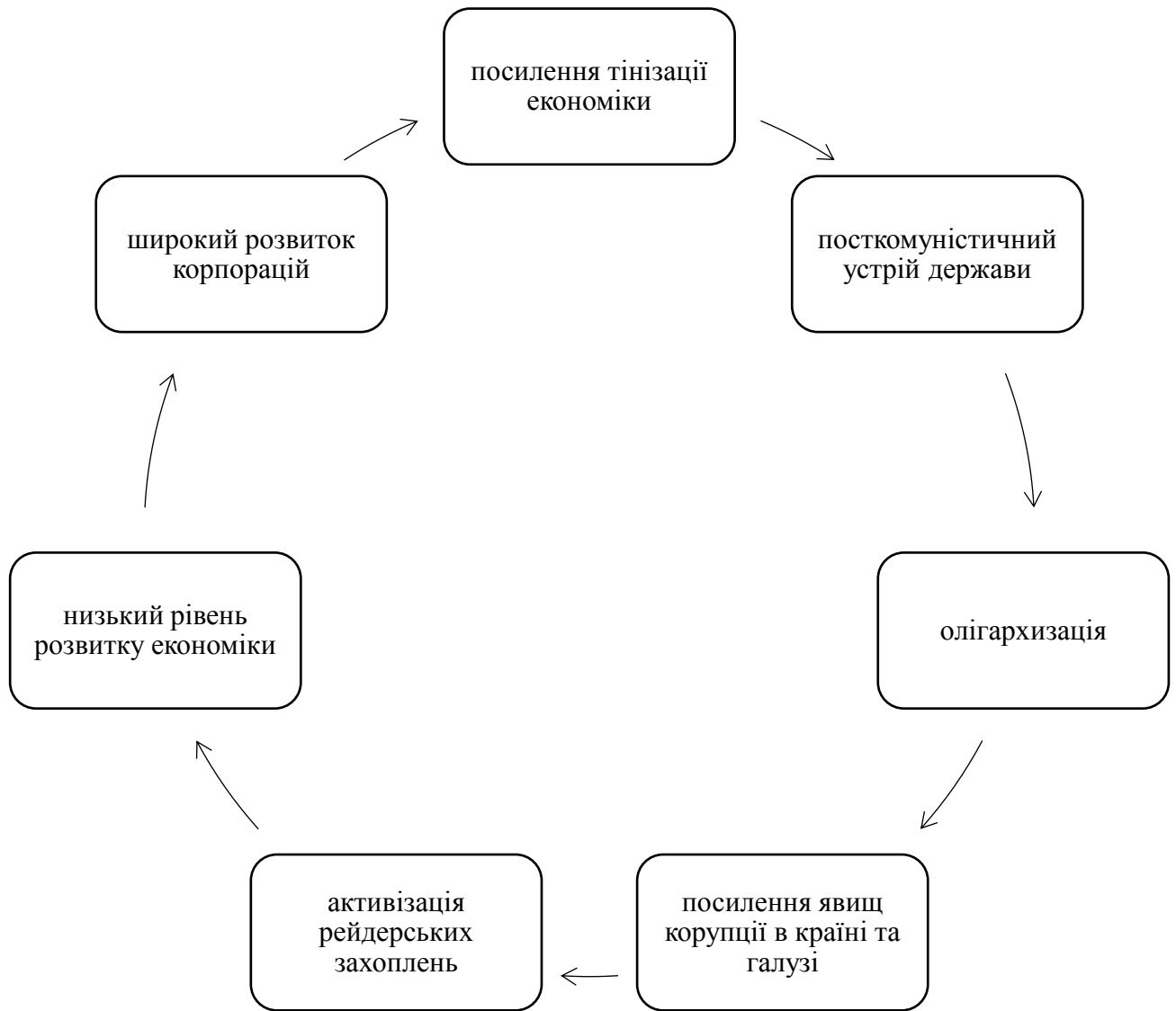

Рис.3.5. Основні проблеми протидії фінансовому шахрайству в Україні
Сформовано автором на основі джерела [41]

Підсумовуючи все вищесказане, ми можемо зробити висновок про те, що сьогодні в Україні наукові кола досі не приділяють достатньої уваги питанню дослідження фінансового шахрайства, в той час як світова наукова спільнота давно усвідомила важливість цього питання та сформувала потужну базу наукових досліджень.

3.3. Основні напрямки організації боротьби з фінансовим шахрайством в Україні

Створення, підтримка та перманентне поліпшення системи з протидії та превенції явищ фінансового шахрайства, на сьогоднішній день повинно стати одним із ключових завдань системи державного управління на всіх рівнях його реалізації.

Створення атмосфери стимулювання відкритості та транспарентності передбачає постійне виконання наступних умов [19]:

- формування специфічної системи навчання кадрового складу оперативного та вчасного виявлення фактів фінансового шахрайства;
- створення гармонійної трудової атмосфери;
- існування стійкого та постійного морального кодексу робочої діяльності на підприємстві;
- створення специфічних курсів навчання працівників виявлення та попередження фактів фінансового шахрайства;
- формування усвідомлення кадрового складу про те, що реалізація шахрайських дій впродовж їх робочої діяльності є невиправдано ризиковим та в подальшому кримінальним проступком.

На сьогоднішній день існують велика кількість підходів щодо превенції та протидії фінансового шахрайства на підприємства, основні з яких зображені на рис 3.6.

До такого виду підходів, перш за все, слід включати універсальний, який можуть використовувати у власній професійній діяльності більшість українських підприємств. Даний підхід може використовуватись не лише в боротьбі з явищами фінансового шахрайства, що стосується незаконного використання корпоративних фінансових ресурсів, але і практично всіх видів фінансового шахрайства, які можуть бути замасковані під легальні фінансово-економічні операції.

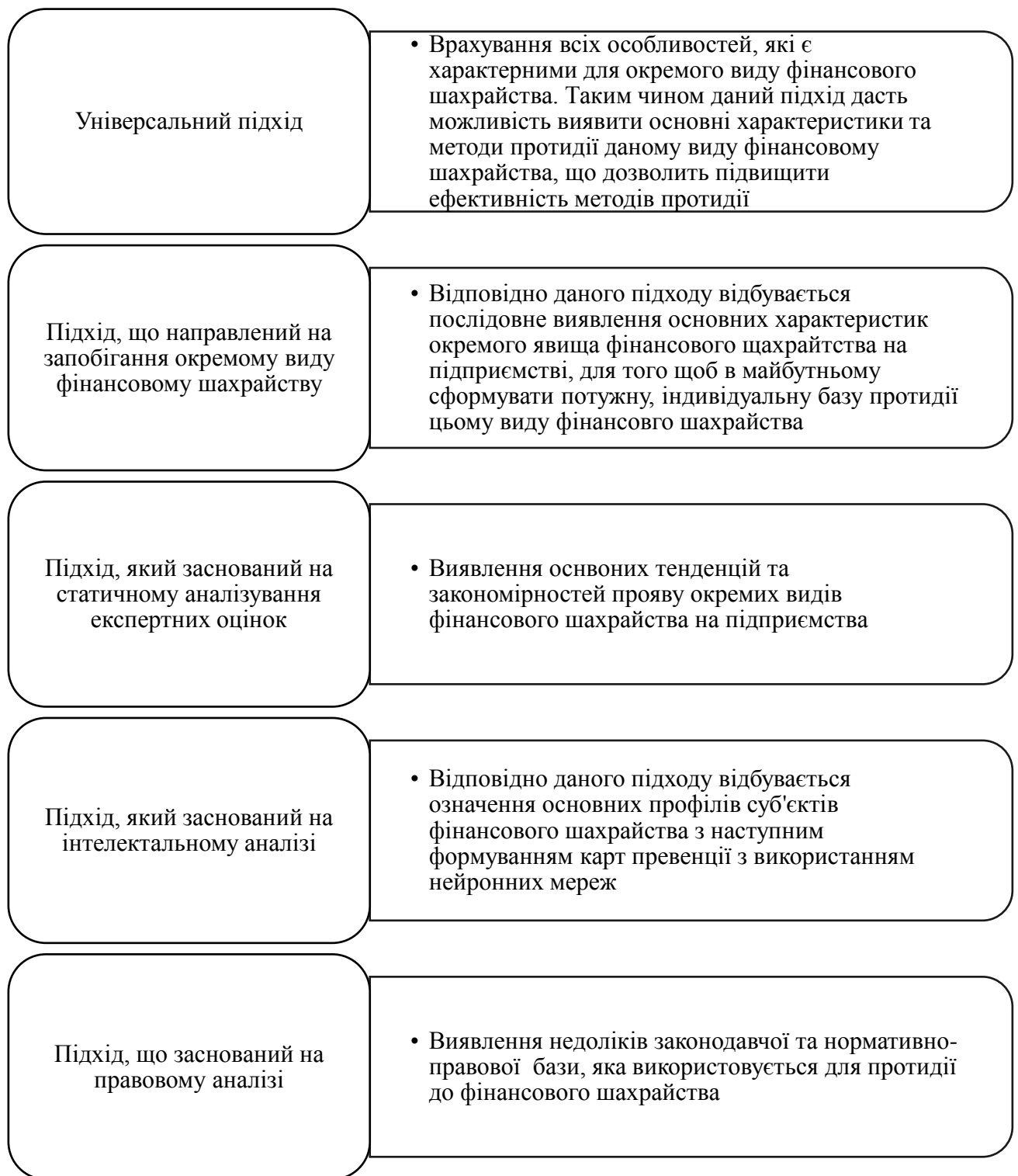

Рис.3.6. Основні підходи для повноцінної протидії фінансовому шахрайству

Поліпшення рівня фінансової безпеки на підприємстві тягне за собою формування превентивних механізмів, які активізуються у разі виявлення фактів фінансового шахрайства з боку осіб, які наділені правом ухвалювати управлінські рішення на підприємстві. Для поліпшення системи моніторингу,

керівний склад підприємства повинен дати можливість приймати участь в системі моніторингу органам державного управління, які в більш професійний спосіб можуть надати кваліфіковану оцінку відкритості та законності методів корпоративного управління, рівня корпоративної етики, а також якості існуючої системи ризик-менеджменту.

Попри всі існуючі ефективні зовнішній та внутрішні системи моніторингу та перевірок, ефективна система протидії та превенції фактів фінансового шахрайства не може існувати без усвідомлення важливості цієї діяльності та власної відповідальності з боку працівників підприємства, зокрема тих, на яких покладені основні керуючі та управлінські обов'язки, а також обов'язки з виявлення та протидії фактів фінансовому шахрайству на підприємстві.

У табл.3.1. зображений державний комплекс аналізу та моніторингу за фактами фінансового шахрайства.

В своєму еталонному вигляді, нові чи оптимізовані підрозділи повинні бути повністю автоматизовані, щоб мінімізувати можливі недоліки чи прогалини в системі превенції та протидії [6]:

- визначене число операцій, які підлягають аналізуванню за визначений часовий проміжок;
- некоректні сигнали та напрямки ідентифікації щодо потенційно небезпечних явищ на підприємстві;
- непомірно великі витрати часу та кадрового складу.

Основні види контролю щодо протидії фінансовому шахрайству

Вид контролю	Характеристика
Контроль за правочинністю використання клієнтських рахунків	Рух коштів на клієнтських рахунках, фінансові ресурси можуть без існування на то правової причини зникати та з'являться, що вже може свідчити про факт фінансового шахрайства на підприємстві.
Контроль за проведенням платежів	Особи, які мають намір вчинити неправомірні дії, можуть реалізувати несанкціоновані дії з коштами клієнтів та власниками підприємства.
Контроль за правильністю нарахування доходів та видатків	Підприємство чи суб'єкти, які мають відношення до прийняття управлінських рішень можуть маніпулювати розмірами прибутків та видатків, не надавати інформацію про реальний фінансовий стан власного підприємства
Контроль за веденням бухгалтерської та фінансової звітності	За відсутності контролю в даній області можливе виникнення наступних проявів фінансового шахрайства на підприємстві: маніпуляції з фінансовими ресурсами, фальсифікації з записами в облікових документах; приховування чи зміна інформації про головні операції в облікових документах; відображення в звітності неіснуючих чи неправдивих записів.

Складено автором на основі джерела [6]

Наступним кроком у вдосконаленні організаційної системи протидії фінансовому шахрайству в Україні повинно стати впровадження системи Big Data, в яку входять методи, механізми та інструменти здійснювати аналіз великих об'ємів безструктурних та несорттованих даних у оформленні результатів, яку людина може оперативнo та повністю сприйняти. В основі даної системи лежить технологія, за допомогою якої користувачі мають можливість здійснити повноцінну класифікацію всіх можливих шахрайських проявів за допомогою ретельного тестування всіх отриманих даних. В ця інформація проходить повноцінний та кластерний аналіз, який заснований на

системі асоціативних правил та машинного навчання. Користувачі даної системи використовують краудсорсинг та залучають нейронні мережі.

На рис.3.7. зображені основні межі реалізації даної системи.

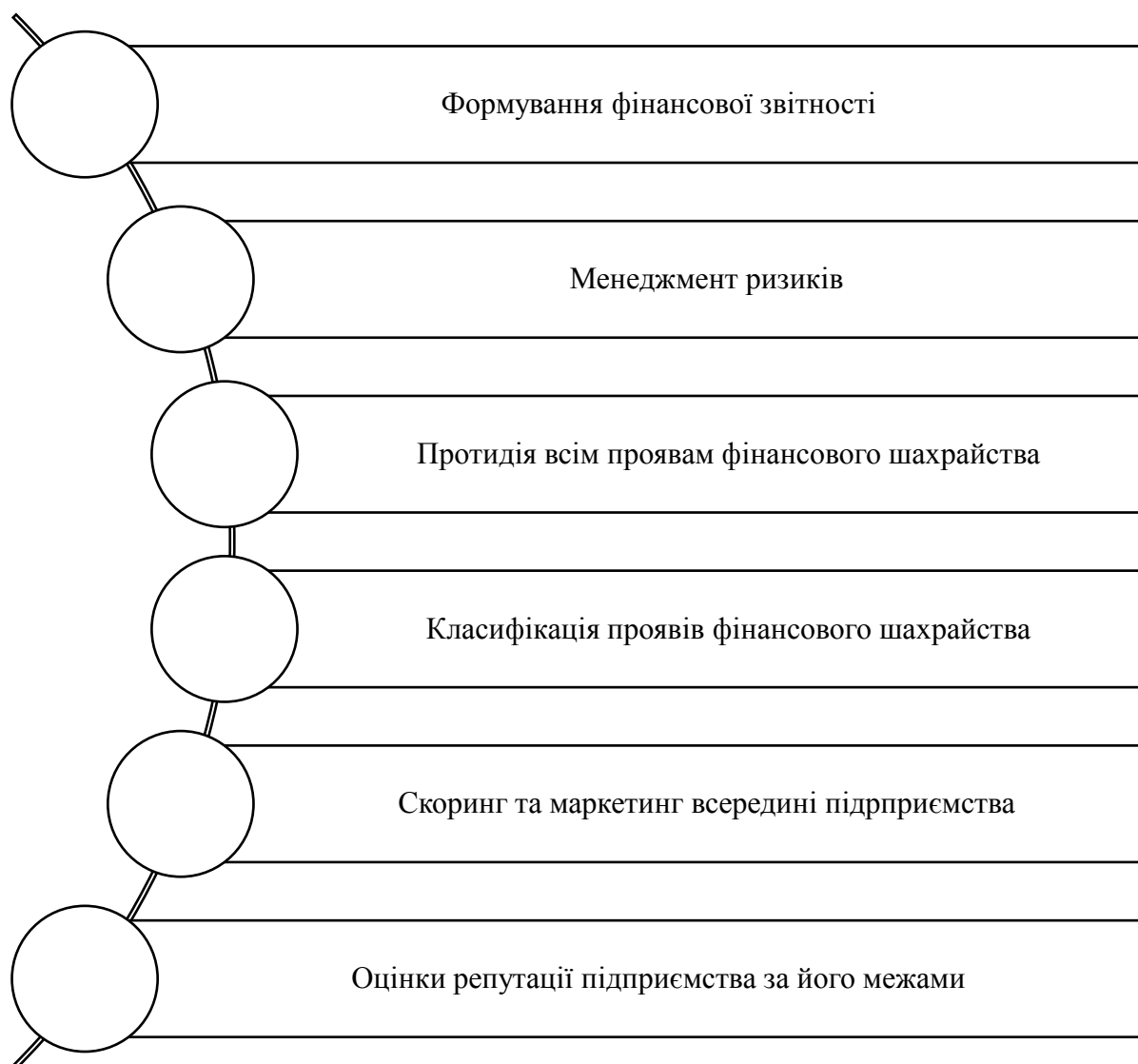

Рис 3.7. Основні напрямки використання системи Big Data в розрізі протидії фінансовому шахрайству

Сформовано автором на основі джерела [42]

Дана система, у випадку повноцінної реалізації, повинна на постійній основі провадити заходи превенції фінансової системи будь-якого підприємства від явищ фінансового шахрайства. Така діяльність буде відбуватись за допомогою трансформації якісних та кількісних особливостей бізнес-процесів, зменшення розривів між етапами управління та виробництва, зменшення кількості та поліпшення якості звітної документації,

мінімізації витрат на утримання кадрового складу за допомогою впровадження автоматизованих технологій.

З огляду на це, процес організації системи протидії та превенції явищам фінансового шахрайства можна вважати складним та комплексним, до складу якого входять інноваційні та передові методи ідентифікації, превенції, виявлення та протидії явищам фінансового шахрайства в нашій державі.

Висновки за розділом 3

За результатами проведеного дослідження визначення основних шляхів удосконалення процесу організації боротьби з фінансовим шахрайством в Україні, можна зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що найбільш ефективним методом протидії цьому явищу є формування спеціальних установ та інститутів, в обов'язки яких входить постійний аналіз та створення інноваційних методів та систем моніторингу за явищами фінансового шахрайства в країні.

2. Доведено, що в сьогоденних реаліях життєдіяльності нашої країни, фінансова система як всієї держави, так і окремого підприємства зазнає значного негативного впливу від шахрайських дій, що пов'язані з фінансовими операціями, а подальший їх розвиток та криміналізація не лише посилює прояви цих явищ, а і формують потужну систему протидії методам законодавчої чи корпоративної боротьби з ними.

3. Визначено, що для поліпшення системи моніторингу, керівний склад підприємства повинен дати можливість приймати участь в системі моніторингу органам державного управління, які в більш професійний спосіб можуть надати кваліфіковану оцінку відкритості та законності методів корпоративного управління, рівня корпоративної етики, а також якості існуючої системи ризик-менеджменту.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження у кваліфікаційній роботі, можна зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що для превенції випадків фінансового шахрайства на підприємстві, керівному складу підприємства необхідно в максимальній мірі мінімізувати чинники, що стимулюють кадровий склад підприємства реалізовувати шахрайські дії. При цьому важливим є звернути увагу на покращення ефективності діяльності системи внутрішнього моніторингу для подальшої превенції здійснення протиправних дій. При цьому не слід оминати увагою наслідкові ефекти від елімінації даних чинників, такі є тиск та самовиправдання, що є складним завданням для відповідальних осіб, так як робота в цих питаннях є в рази складніша, а результати діяльності надзвичайно важко оцінити та виміряти ефективність. Визначено, що в умовах сьогодення, кожна країна, незалежно від рівня розвитку її економічної системи, піддається значним негативними впливам від фінансового шахрайства. З огляду на це, питання протекції та превенції від цього виду шахрайства є надзвичайно актуальною. За останні роки, в нашій державі відбулись значні соціально-економічні зрушення та реформації, що були направлені на формування системи ефективної протидії корупційної діяльності та шахрайським діям.

2. Доведено, що на сьогоднішній день під ризиком реалізації різного роду шахрайських операцій знаходять не лише державні та приватні фінансові ресурси, а і більша частина соціально-суспільних як всередині країни, так і за її межами. Таким чином, дана проблема сьогодні набула транснаціонального значення. Визначено, що в сьогоденних реаліях розвитку, фінансове шахрайство виступає одним з базових викликів та перешкод для світового товариства. З огляду на те, що основними передумовами реалізації шахрайських дій є можливість реалізації протиправної діяльності, існування стимулів або ж тиску до скоєння дій

фінансового шахрайства та можливість не понести відповідальність чи існування виправдання за скоєння шахрайських дій, то першочерговим завданням на шляху до ефективного протистояння явищу фінансового шахрайства, повинно стати повна елімінація даних передумов, або як дехто їх називають «шахрайського трикутника».

3. Доведено, що в сьогоденних реаліях життєдіяльності нашої країни, фінансова система як всієї держави, так і окремого підприємства зазнає значного негативного впливу від шахрайських дій, що пов'язані з фінансовими операціями, а подальший їх розвиток та криміналізація не лише посилює прояви цих явищ, а і формують потужну систему протидії методам законодавчої чи корпоративної боротьби з ними. Визначено, що для поліпшення системи моніторингу, керівний склад підприємства повинен дати можливість приймати участь в системі моніторингу органам державного управління, які в більш професійний спосіб можуть надати кваліфіковану оцінку відкритості та законності методів корпоративного управління, рівня корпоративної етики, а також якості існуючої системи ризик-менеджменту. Встановлено, що найбільш ефективним методом протидії цьому явищу є формування спеціальних установ та інститутів, в обов'язки яких входить постійний аналіз та створення інноваційних методів та систем моніторингу за явищами фінансового шахрайства в країні.